

Vergaderjaar 2013–2014

32 013

Toekomst financiële sector

Nr. 57

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 8 april 2014

De vaste commissie voor Financiën heeft op 6 februari 2014 overleg gevoerd met Minister Dijsselbloem van Financiën over:

- **de brief van de Minister van Financiën d.d. 23 augustus 2013 inzake de kabinetsvisie Nederlandse bankensector (Kamerstuk 32 013, nr. 35);**
- **de brief van de Minister van Financiën d.d. 29 januari 2014 met daarin antwoorden op commissievragen over de visie van het kabinet op de wenselijke karakteristieken en toekomst van de Nederlandse bankensector (Kamerstuk 32 013, nr. 50);**
- **de brief van de Minister van Financiën d.d. 29 januari 2014 inzake de voortgangsrapportage van het project afwikkelpunten (Kamerstuk 32 013, nr. 51).**

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Financiën,
Van Nieuwenhuizen-Wijbenga

De griffier van de vaste commissie voor Financiën,
Berck

Voorzitter: Mei Li Vos
Griffier: Berck

Aanwezig zijn zeven leden der Kamer, te weten: Van Hijum, Klaver, Koolmees, Merkies, Nijboer, Mei Li Vos en Aukje de Vries,

en Minister Dijsselbloem van Financiën, die vergezeld is van enkele ambtenaren van zijn ministerie.

Aanvang 13.00 uur.

De **voorzitter**: Welkom bij het algemeen overleg over de kabinetsvisie op de Nederlandse bankensector. Ik heet de Minister, zijn medewerkers, de afgevaardigden en de mensen in de zaal van harte welkom. Onze vaste voorzitter, mevrouw Van Nieuwenhuizen-Wijbenga, is ziek. Ik vervang haar. Vandaag staat de eerste termijn van het algemeen overleg op de agenda. De tweede termijn wordt waarschijnlijk over twee weken plenair afgehandeld, omdat we voor deze fundamentele onderwerpen iets meer tijd nodig hebben en er waarschijnlijk moties worden ingediend. Ik stel een spreektijd van zeven minuten per fractie voor. Interrupties mogen met beleid. Als leden zichzelf herhalen of als ze te lang doorgaan, dan zal de voorzitter hen brutaal maar rechtvaardig afknippen. Het is echter een fundamenteel debat. We willen dus een goed gesprek hebben.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Voorzitter. Ik hoop dat ik het haal in de zeven minuten en dat ik alle onderwerpen aan de orde kan stellen. De VVD wil dat de belastingbetaler niet meer hoeft op te draaien voor falende banken. De economie trekt op dit moment licht aan en dat is belangrijk. Het herstel is echter nog wel kwetsbaar. We willen niet dat de economische groei, juist in deze tijd, geremd wordt door te weinig kredietverlening. De VVD wil toe naar een vrije, stabiele en dienstbare bankensector, die op eigen benen staat. De band tussen de financiële sector en de overheid moet worden doorgesneden. Die financiële instellingen zijn nog steeds cruciaal voor de economische groei en voor banen. De bancaire financiering zal de komende jaren nog een centrale rol vervullen. De financiële crisis heeft echter wel aangetoond dat hervormingen in de financiële sector nodig zijn. De sector is daar zelf ook van doordrongen. Er zijn te grote risico's genomen en het toezicht schoot tekort. Banken moeten nu weer doen waar ze voor zijn, namelijk het verantwoord beheren van spaargeld en het verlenen van krediet aan burgers en bedrijven.

De afgelopen jaren is een grote hoeveelheid regelgeving voor de financiële sector ingevoerd. Het is zo veel dat we ons inmiddels af moeten vragen of er geen sprake is van overregulering. Hier geldt uiteindelijk ook de wet van de verminderde meeropbrengst. Alhoewel het in deze tijd niet populair is om dit te zeggen over de financiële sector, is steeds meer regels maken niet de oplossing. Er moeten dus niet meer regels bijkomen. We moeten ook de administratieve rompslomp in de sector verminderen. Is de Minister bereid hiernaar onderzoek te laten uitvoeren door Actal, de waakhond voor regelgeving? De Autoriteit Financiële Markten (AFM) heeft in haar agenda voor 2014 inmiddels ook een aantal kanttekeningen geplaatst bij alle regelgeving. De AFM benoemt ook het risico van afvinklijstjes. Banken moeten maatwerk kunnen leveren. Ze moeten niet alleen maar lijstjes afvinken om aan de regels te voldoen. Voor het vergroten van de financiële stabiliteit zullen de banken zelf hun problemen moeten oplossen en niet de overheid dan wel de belastingbetaler. Er is al veel in gang gezet, denk aan de Europese wetgeving ten aanzien van banktoezicht, het verhogen van de kapitaals- en liquiditeits-eisen, het invoeren van een leverage ratio, bail-in, herstel- en afwikke-

lingsplannen, een ex ante gefinancierd depositogarantiestelsel (dgs) en een resolutiefonds. Daar is de VVD voor. De VVD wil op dit moment geen eenzijdige verhoging van de leverage ratio van 3% naar 4%, zoals het voornemen nu is. Het verhogen van de leverage ratio tijdens de opbouwfase kan ervoor zorgen dat de haperende kredietverlening wordt beperkt. Dat wil de VVD niet. De VVD is tegen het nationale schepje bovenop de Europese regelgeving. Het verhogen van de leverage ratio is daarnaast ook een bot en ongericht middel om banken veiliger te maken. Het geeft de verkeerde prikkel, want het maakt niet meer uit hoeveel risico een bank neemt. Bail-in is een veel beter instrument om prikkels in te bouwen tegen het nemen van te veel risico's.

De heer **Van Hijum** (CDA): Ik zat eigenlijk te wachten op een interruptie van de heer Nijboer op dit punt, maar die blijft achterwege. Ik doe het dus maar even. Hoe verhoudt dit zich tot wat er is afgesproken in het regeerakkoord? In het regeerakkoord staat dat de buffers van systeembanken sneller versterkt zouden moeten worden. Ik deel de zorgen van mevrouw De Vries over de kredietverlening aan ondernemers, maar ligt het dan niet veel meer voor de hand dat zij zich zorgen maakt over de stapeling van regels en belastingen die aan de sector worden opgelegd? Die regels en belastingen liggen juist niet aan de basis van het herstel van de financiële buffers van de bank.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Ik heb wel degelijk iets gezegd over de regelgeving. Wij vinden dat daar ook heel goed naar gekeken moet worden, omdat overregulering dreigt. In het regeerakkoord staat niets over het extra verhogen van de leverage ratio. Volgens mij hebben wij daar geen afspraken over gemaakt.

De heer **Van Hijum** (CDA): Mevrouw de Vries zegt dat ze zich zorgen maakt om de kredietverlening. Bij de opgelegde resolutieheffing, de bankenbelasting en allerlei andere aanvullende heffingen hebben wij dat punt geregeld aangekaart. We hebben er zelfs samen een motie over ingediend. Ik herinner mevrouw De Vries er nog even aan dat als er sprake zou blijven van acute krimp in de kredietverlening, er op die punten opnieuw gekeken zou worden naar de belasting van de sector. Nu grijpt mevrouw De Vries dat punt aan nu het opbouwen van buffers betreft, terwijl dat een essentiële waarborg is voor het voorkomen van een toekomstige aanslag op belastingbetalers. Ik begrijp dat eerlijk gezegd niet.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Het betreft het totaal aan regelgeving. Er zijn een heleboel maatregelen genomen om de sector stabiel te maken. Daar zijn wij ook voor. Dat is een heel groot pakket. Wil je de leverage ratio dan nog een keer extra verhogen? We zijn inderdaad samen opgetrokken wat betreft de kredietverlening en ik vind het wel wat typisch dat dat dan op dit punt niet meer meeweegt. We hebben hele discussies gehad over de resolutieheffing van SNS en over de vraag wat we zouden moeten doen om de kredietverlening niet te raken. De Minister heeft zelfs voorgesteld om het ex ante gefinancierde depositogarantiestelsel daar dan van uit te sluiten. We weten op dit moment nog niet wat de Nederlandse banken moeten bijdragen aan het Europees resolutiefonds. Als je de leverage ratio op voorhand al verhoogt, dan span je het paard achter de wagen. Dat lijkt ons niet goed.

De **voorzitter**: Ik houd de goede gewoonte van de vaste voorzitter aan. Iedere fractie krijgt twee interrupties.

De heer **Merkies** (SP): Ik wachtte ook op een interruptie van de PvdA. Is mevrouw De Vries het met mij eens dat het voor banken wel heel gunstig

is om hoge buffers te hebben, en dan met name een hoge leverage ratio, omdat de banken dan goedkoper kunnen lenen?

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Dat kan waar zijn wanneer die buffers inderdaad opgebouwd zijn. Het gaat mij echter om de periode dat die buffers opgebouwd moeten worden en de invloed daarvan op de kredietverlening. In deze periode, nu de economische groei net wat positieve signalen afgeeft, lijkt ons dat geen goede zaak.

De heer **Merkies** (SP): Het gaat mevrouw De Vries dus om de opbouw van de leverage ratio en niet de hoogte zelf. Begrijp ik dat goed? Zou mevrouw De Vries wel naar een leverage ratio van 4% of mogelijk hoger willen gaan als we een langere opbouwperiode nemen?

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Nee, want als wij zeggen dat we de leverage ratio op termijn op 4% zetten, dan zal de kapitaalmarkt banken nu al vragen om daaraan te voldoen. De ervaring heeft dat ook uitgezeten met alle regels vanuit Basel. Dat lijkt ons dus geen goede zaak. Er moeten nog een heleboel dingen duidelijk worden. De Minister zegt ook dat hij nog naar de stapeling van regelgeving wil kijken. Wij vinden het raar als je daar nu al een regel bij optelt.

De heer **Klaver** (GroenLinks): Ik probeer er achter te komen wat de VVD nu echt wil. Mevrouw De Vries geeft aan dat ze er geen problemen mee heeft als de leverage ratio omhoog gaat, maar dat ze problemen heeft met de transitiefase. Is mevrouw De Vries dan bereid om te kijken hoe we zo goed mogelijk door die transitiefase kunnen komen? Het Sustainable Finance Lab, de organisatie die deze discussie in Nederland het meest heeft aangezwengeld, geeft ook aan dat je juist die overbruggingsperiode goed moet vormgeven. Kunnen we daarin de samenwerking met de VVD vinden?

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Nee. Ik heb de heer Merkies al aangegeven dat je dat nu niet moet doen. De leverage ratio is in Europees verband vooralsnog op 3% gezet en over een paar jaar wordt daar weer naar gekeken. Het Sustainable Finance Lab wil eigenlijk nog veel meer bufferverhoging. Daar wil ik het al helemaal niet over hebben.

De heer **Klaver** (GroenLinks): Misschien mag ik mevrouw De Vries uitdagen om niet als spreekbuis van de bankenlobby op te treden, maar als volksvertegenwoordiger. Er wordt langs verschillende kanten geprobeerd de verschillen te overbruggen. Mevrouw De Vries zegt dat het op zich prima is als er hogere buffers worden aangehouden, hogere kapitaaleisen zijn, maar haar zorg zit op het punt van de transitie. Die zorg wordt breed gedeeld. Kunnen we elkaar niet de hand reiken en kijken op welke wijze we die transitiefase moeten inzetten? Nu zet mevrouw De Vries namelijk net als de bankenlobby de hakken in het zand. Dat is niet de manier om samen te werken als je een visie wilt vormen over de toekomst van het Nederlandse bankenlandschap.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Ik heb al aangegeven dat wij die verhoging nu niet willen. De heer Klaver kan mij dan wel blijven vragen naar dat opbouwpercentage en die transitievoorwaarden, maar wij willen dat nu niet. Ik ben inderdaad volksvertegenwoordiger, maar ik kijk ook naar wat er speelt in het bedrijfsleven. Ik kijk wat er speelt in de economie. Ik zie de problemen bij de kredietverlening en dat moet ik ook meewegen bij de besluitvorming hier. Dat doe ik; niets meer en niets minder. In de kabinetsvisie wordt een voorschot genomen op de verlaging van de «loan to value»-ratio (LTV-ratio) naar 80%. De VVD wil rust op de woningmarkt en die verlaging leidt juist weer tot onzekerheid, want het

hangt toch boven de markt. Hoe kijkt de Minister daarnaar? De VVD is tegen een verlaging van die LTV-ratio bovenop de verlaging uit het regeerakkoord. De VVD vindt dat de markt het prima zelf kan regelen. De markt kan producten met meer risico en een hoger LTV-ratio gewoon inprijzen. Een hypotheek met 80% LTV-ratio en een hypotheek met 100% LTV-ratio kunnen gewoon verschillend in de markt gezet worden. De VVD vindt het namelijk belangrijk dat het de starters op de woningmarkt niet onmogelijk wordt gemaakt om een huis te kopen. Graag een reactie van de Minister op dit punt.

Een goed en alert toezicht is cruciaal voor de financiële sector. De toezichthouder moet de bestaande bevoegdheden wel echt gebruiken, zoals het weigeren of intrekken van een bankvergunning of het weigeren van een verklaring van geen bezwaar. Daar heeft het in het verleden nog wel eens aan ontbroken. Wat is de visie van de Minister? Ik ga ervan uit dat wij nog uitgebreid met elkaar over het toezicht komen te spreken in het debat over de evaluatie van de nationalisatie van SNS.

In de kabinetsvisie wordt een scheidingsverplichting opgenomen voor handelsactiviteiten die een bepaalde limiet te boven gaan. De VVD heeft bij de commissie-De Wit aangegeven dat banken afwikkelaar moeten zijn in perioden van crisis. Hoe moeten de plannen van de Minister gezien worden in relatie tot die aanbeveling van de commissie-De Wit over scheiding binnen een instelling? Hoe moet dit gezien worden in relatie tot de recentelijk gepresenteerde plannen die juist geen scheidingsverplichting opleggen en dit overlaten aan de nationale toezichthouder? Wat vindt de Minister van deze plannen? Hoe gaat de Minister hiermee om in relatie tot de visie? Het lijkt alsof in de plannen staat dat elk land mag bepalen wat het doet. Dat is een rare oplossing. Waarom kan niet tot een afspraak voor alle landen in Europa gekomen worden?

Dan kom ik op de financiële sector zelf. Vertrouwen komt te voet en gaat te paard. Het vertrouwen in de financiële sector is nog ver te zoeken en de overheid kan dat niet met regeltjes afdwingen. De overheid kan niet elk risico wegnemen met wet- en regelgeving. De financiële sector zal dus zelf de handschoenen moeten oppakken. Banken nemen meer aan het publieke debat deel en dat is een goede zaak. Dat geldt ook voor het initiatief om zelf met tuchtrecht voor de sector te komen. Zelfregulering zou namelijk de norm moeten zijn. Het moet van binnen uit de bankensector komen. De sector zal door daden moeten laten zien dat banken zijn veranderd. Banken moeten dienstbaar zijn aan de samenleving en zich niet verschuilen achter regeltjes of instanties. Mensen hebben nog steeds een hypotheek nodig en mkb'ers hebben nog steeds krediet nodig. Over een aantal zaken als het beloningsbeleid, de eed, de tucht en de invulling daarvan, zullen we later nog komen te spreken in de Kamer.

De heer **Klaver** (GroenLinks): Mevrouw de Vries heeft het over banken die zichzelf zouden moeten controleren. Het moet uit de sector zelf komen. Op welke resultaten van zelfcontrole kijkt mevrouw De Vries terug als ze dit pleidooi houdt?

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Ik begon mijn betoog door te zeggen dat er hervormingen moeten plaatsvinden in de financiële sector en dat er dingen moeten veranderen. Ik geloof alleen niet dat wij vanuit de overheid alles kunnen veranderen en regelen met meer regels. Wat dat betreft lopen we als wetgever ook vaak achter de feiten aan. Het zal dus van binnen uit de sector moeten veranderen. De heer Klaver zegt dat er geen controle plaats hoeft te vinden. Wij zijn voor een heel scherp en alert toezicht. De toezichthouder moet de aanwezige instrumenten gebruiken. Ik zeg eerlijk dat het daar de afgelopen periode wel aan ontbroken heeft.

De heer **Klaver** (GroenLinks): In welke periode in de geschiedenis heeft zelfregulering voor de bankensector goed gewerkt? We lezen in alle

stukken terug dat de wijze waarop de interne risicoweging heeft plaatsgevonden problemen met zich mee heeft gebracht, waardoor we in 2008 onder andere in de problemen zijn gekomen. Is het niet juist de taak van de overheid, zo vraag ik aan een rechtgeaarde liberaal als mevrouw De Vries, om marktmeester te zijn en heldere regels op te stellen? Zo ontstaat er een level playing field en transparantie ten aanzien van de producten, zodat er ook vertrouwen kan zijn in die markt. Is dat niet de essentiële taak van een kleine overheid, zoals mevrouw De Vries die voorstaat?

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Ik ben het helemaal met de heer Klaver eens dat de overheid marktmeester moet zijn. Die marktmeester moet ook goed toezien op de uitvoering van de afgesproken regels. Ik heb net ook al aangegeven dat er goed toezicht moet zijn. Ik denk dat we daar nog uitgebreid over komen te spreken. Toezicht is de basis, maar je kunt niet alles afregelen met wetten en regels. De sector zal die verandering ook zelf moeten oppakken. Dat kunnen wij niet als wet- en regelgever, want dan moeten we zo veel regels verzinnen dat er helemaal niets meer gebeurt.

De **voorzitter**: U hebt nog anderhalve minuut.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): De commissie-Wijffels zou kijken naar een meer divers en concurrerend bankenlandschap. Ik moet constateren dat er eigenlijk heel weinig mee is gedaan. We wachten ook nog steeds op het onderzoek naar de toetredingsdrempels. Wat is de stand van zaken met betrekking tot dit onderzoek? Hoe zorgt de Minister ervoor dat er een meer divers en concurrerend bankenlandschap in Nederland komt? De VVD is niet voor het verplicht stellen van standaardproducten. De markt heeft zelf al gezorgd voor minder en eenvoudiger producten. Transparantie is daarbij wel belangrijk, zodat de producten goed vergelijkbaar zijn voor de consumenten. Wettelijk verplicht stellen is een brug te ver. De VVD vindt het belangrijk dat er nog steeds maatwerk geleverd kan worden voor individuele wensen van mensen. Zo blijft innovatie van producten ook mogelijk.

Financiële educatie is een belangrijk punt. We vinden dat mensen ook zelf de verantwoordelijkheid moeten nemen voor hun financiën. De VVD is blij dat er een evaluatie van het project Wijzer in geldzaken komt. Wordt daarbij ook echt gekeken naar de effectiviteit van de maatregelen in de afgelopen periode en naar de vraag of de maatregelen voldoende zijn om de financiële educatie te verbeteren?

De heer **Koolmees** (D66): Ik heb naar mevrouw de Vries geluisterd en het valt mij op dat ze zegt dat er niet te veel regelgeving moet komen en dat we moeten oppassen met nieuwe wetten. Ik deel dat ook met mevrouw De Vries. In haar betoog heeft ze het over minder regelgeving en over minder buffers, ook wat betreft de leverage ratio. Ik vind dat niet te rijmen met elkaar. Dat verbaast me zeker van een liberaal, want we hebben het afgelopen jaar geleerd dat er heel veel impliciete staatsubsidies zitten bij het «too big to fail»-systeem. Juist het verhogen van die buffers, het verhogen van de leverage ratio, zorgt ervoor dat er minder impliciete staatsubsidie naar de banken gaat. Wat is er nou zo liberaal aan deze visie om niet te pleiten voor het verhogen van de buffers?

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Het is belangrijk om te kijken naar het totale pakket aan maatregelen. De focus ligt nu heel erg op de leverage ratio. We zijn het er allemaal over eens dat we die impliciete garanties willen stoppen en dat we die band willen doorsnijden. Daar zijn een heleboel andere maatregelen voor in het leven geroepen, zoals het resolutiefonds en bail-in. Wij verwachten veel van bail-in wat betreft het nemen van risico's. Wij vinden dat de sector zichzelf moet redden als er

problemen ontstaan. Daar is het resolutiefonds weer voor bedoeld. De heer Koolmees maakt er wel een beetje een karikatuur van als hij zegt dat ik minder buffers wil. Wij willen iets minder buffers dan dat het voornemen nu is. Wij staan echter achter die verhoging van de buffers, zoals voorgesteld wordt in de Europese regelgeving, waar het de kapitaalvereisten, de liquiditeitseisen en de leverage ratio van 3% betreft.

De heer **Koolmees** (D66): In de brief van de Minister staat dat banken met een hogere leverage ratio, met name met meer eigen vermogen, gedurende de crisis beter overeind zijn gebleven. Deze banken waren minder gevoelig voor systeemrisico. Ze waren gewoon steviger. In de brief lees ik ook dat de Minister op Europees niveau wil pleiten voor het halen van die leverage ratio van 4%. Mevrouw De Vries zegt: Doe dat niet. Is de oproep van de VVD aan deze Minister om in Europa niet te pleiten voor die hogere buffers of doet de VVD een andere oproep?

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): De heer Koolmees verwijst naar de afgelopen jaren. Ik verwijs nogmaals naar het totale pakket aan maatregelen. Er wordt nu heel erg gefocust op de leverage ratio. Wij zetten echter nu ook andere instrumenten in om te zorgen dat de belastingbetaler niet weer opdraait voor falende banken. Ik vind het te beperkt om alleen maar naar de leverage ratio te kijken. Je moet ook kijken naar de bail-in en de resolutiefondsen, die er in het verleden niet waren. Ik pleit ervoor om niet nu en zeker niet eenzijdig van een leverage ratio van 3% naar 4% te gaan. Ik heb heel duidelijk aangegeven waarom wij vinden dat dat op dit moment niet moet.

De heer **Merkies** (SP): Ik vind het opmerkelijk dat mevrouw De Vries zegt dat er nu gefocust wordt op leverage ratio, terwijl ze daar toch zelf uitdrukkelijk het nieuws in zoekt. Als je zegt dat we die leverage ratio op 3% houden, dan gaan we dus niet naar 4%. Is mevrouw De Vries het met mij eens dat de meeste banken dan flink omlaag kunnen gaan met hun leverage ratio? Dit is dus eigenlijk een pleidooi voor lagere buffers.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Volgens mij geven wij als wetgever het minimum aan waaraan bedrijven en banken moeten voldoen. Zoals ik net al zei, verwacht ik heel veel van de bail-in. Als een bank meer risico neemt, dan zal de aandeelhouder die voor de verliezen moet opdraaien, zeker kijken hoe het zit met die risico's. Daar verwachten wij het meeste van.

De heer **Merkies** (SP): Sommige banken zitten al bijna aan 4% leverage ratio en de meeste kleine banken zitten zelfs al een stuk hoger. Welke impuls geef je aan deze banken als ze horen dat het 3% is? Dan kunnen zij in feite achterover leunen. Hoe moedigt mevrouw De Vries banken aan om die buffers, gebaseerd op de leverage ratio, te verhogen?

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): De heer Merkies zegt dat er al banken boven die 3% zitten. Een aantal zit zeer zeker nog niet aan de 4%. Die banken hebben al een prikkel gevoeld om dat te doen op basis van de risico's die zij zien in hun bank. Ik verwacht heel veel van aandeelhouders die hun geld kunnen verliezen als een bank in de problemen komt. Ik denk dat er dan meer gekeken zal worden naar de risico's in die bank.

De heer **Nijboer** (PvdA): Voorzitter. Een gezonde financiële sector is essentieel voor een sterke economie, voor een welvarend land en voor onze werkgelegenheid. Op al deze punten is het de afgelopen jaren goed misgegaan. Door financiële deregulering trilde onze economie op haar grondvesten en is in 2008 een klap uitgedeeld die we vijf jaar later nog

niet te boven zijn. De overheid spant zich tot het uiterste in om een nog grotere rampspoed te voorkomen.

Banken vervullen een essentiële functie in onze economie en samenleving. We kunnen niet zonder. Dat brengt ook een grote verantwoordelijkheid voor bankiers met zich mee. Het vergt stevige regulering door de overheid. De financiële sector is nog lang niet gezond. Ik bespreek vandaag vier problemen. Banken zijn too big to fail, too big to save, too big to manage en too big to jail. Deze vier problemen moeten allemaal worden aangepakt. Ik loop de vier problemen langs.

Ik begin met too big to fail. De kern van het debat is dat we de risico's weer daar moeten leggen waar ze horen, namelijk bij beleggers en niet bij de overheid en belastingbetalers. Er werd vandaag al veel over de buffers gesproken. Buffers zijn een kernvoorwaarde. De Partij van de Arbeid is groot en overtuigd voorstander van hoge buffers. De 4% leverage ratio die het kabinet voorstelt, is wat de PvdA betreft het startpunt en niet het eindpunt van de discussie. De Partij van de Arbeid wil dit debat ook aangrijpen voor het ontmaskeren van de mythe van verminderde kredietverlening door hogere buffers. Eigen vermogen is werkkapitaal. Het hebben van meer eigen vermogen zorgt voor vermindering van het risico voor andere vermogensverschaffers en verlaagt daarmee de prijs. Het is een verdeling van risico's. Is het de belastingbetaler of de belegger die betaalt? Het is niet een vermindering van het krediet. Voor de effecten op de kredietverlening maakt het bovendien ook uit hoe de buffers worden verhoogd, hoe de banken tot hogere buffers komen en wie dat betaalt. Er kunnen meer aandelen worden uitgegeven, er kan meer dividend worden ingehouden en er kan in kosten worden gesneden. Die maatregelen om buffers te verhogen slaan niet aan bij kredietverlening.

Bankiers zijn stevig voorstander van een risicogeorïenteerde benadering van buffers en de PvdA-fractie is ook voor risicogewogen buffers. Die risicogewogen buffers zijn ook nodig, naast de leverage ratio. De Partij van de Arbeid heeft wel grote zorgen over die weging. Er is gemanipuleerd met interne modellen, er is te weinig transparantie over geweest en er zijn verkeerde wegingen. Staatsobligaties kennen een weging van 0 en dat is een groot probleem. Iedereen weet dat dat ongelooftwaardig en pervers is. Wanneer verandert dat? Doordat de risicogewogen benadering deze nadelen kent en omdat mensen in tijden van crisis kijken wat er onder de streep staat bij de leverage ratio, zijn beide buffers nodig.

Ik kom op het tweede probleem: too big to save. Nederland staat net niet in het rijtje met IJsland, Ierland, Spanje en Cyprus. Dat zijn de landen waar de problemen bij de banken te groot waren om het land nog zonder al te veel steun overeind te houden. In Europa is sprake van een dodelijke omhelzing tussen banken en landen. Zo hebben banken heel erg veel staatsobligaties van hun eigen land op hun balans. Die weging van 0, waar ik net al over sprak, zal daar wel mee te maken hebben. Waarvoor dient dat eigenlijk? Waar is het voor nodig dat bankiers heel erg veel staatsobligaties van het eigen land opkopen? Ik ben daar benieuwd naar. Het is een heel basale vraag naar iets wat in het groot gebeurt in de financiële sector. Welke functie van bankieren is daarmee gediend? Alleen de Europese bankenunie kan deze dodelijke verstrengeling tussen banken en landen voorkomen. Dat zeg ik ook een beetje in de richting van de heer Van Dijck, maar hij is vandaag afwezig.

Too big to manage is het derde grote probleem. Banken zijn complexe bedrijven. De crisis heeft ertoe geleid dat zowel ABN AMRO als ING moeten terugkeren naar kerntaken en onderdelen heeft moeten afstoten. Tegelijkertijd blijven banken complex. De raad van bestuur van de Rabobank wist niet wat er op de handelsvloer gebeurde. De top van SNS wist niet wat er zich bij de property finance afdeling allemaal afspeelde en ING vertilde zich aan de Alt-A-portefeuille. Bonussen en bonuscriteria hebben geleid tot pervers gedrag. Dat moet worden aangepakt. De PvdA-fractie is dan ook blij dat er een wetsvoorstel komt om die bonussen

wettelijk te maximeren op 20%. Het moet simpeler. Eurocommissaris Barnier deed deze week het voorstel om nuts- en zakenbankieren te scheiden. Dat voorstel is slappe hap. De Partij van de Arbeid is voorstander van de mogelijkheid om essentiële functies van een bank eruit te kunnen tillen als die bank omvalt. Dat moet afscheidbaar worden. Pinbetalingen moeten gedaan kunnen worden, geld moet veilig zijn en ICT moet zo geregeld worden dat het afscheidbaar is. Deelt de Minister deze opvatting?

Tegelijkertijd zijn producten en hun prijzen voor consumenten nog altijd moeilijk te begrijpen en slecht te vergelijken. De Partij van de Arbeid is groot voorstander van standaardproducten met gelijke voorwaarden, zoals een standaard hypotheek, een standaard overlijdensrisicoverzekering en een standaard arbeidsongeschiktheidsverzekering. Zo kun je de prijzen van verschillende banken met elkaar vergelijken. Er mogen dan ook best andere producten worden aangeboden. Dat is ook goed. Je kunt dan echter zien dat bijvoorbeeld die termijn langer is, dat die zekerheden anders zijn of dat een verzekering meer dekking heeft dan de standaardproducten. Je kunt dan ook zien welke prijs daarvoor wordt betaald. De consumentenbond zei al: De toeters en bellen krijgen dan een juiste prijs. Ik kom tot het vierde probleem: too big to jail. Witteboordencriminaliteit is in Nederland groter dan we voor mogelijk hielden: bouwfraudes, Libor-affaires en accountants die het betalen van steekpenningen helpen verdoezelen. Ze komen er nog te makkelijk mee weg, boetes zijn te laag en individuen worden te weinig gepakt. Ik kom samen met collega Recourt binnenkort met een actieplan Witteboordencriminaliteit. De heer Recourt zal in het algemeen overleg dat tegelijkertijd met dit overleg plaatsvindt al enkele voorstellen doen.

De heer **Merkies** (SP): Ik sta een beetje met mijn oren te klapperen. De heer Nijboer noemt specifiek de Libor-affaire. De PvdA, de heer Nijboer, heeft juist ingestemd met die schikking, waarbij de medewerkers van de Rabobank niet worden vervolgd. We hadden dat ongedaan kunnen maken. De heer Nijboer heeft mij er zelfs keihard op aangevallen. Hij heeft de medewerkers zelfs verdedigd. Nu noemt hij de Libor-fraude als voorbeeld van een zaak waarin individuen niet worden gestraft. Dat is toch een beetje gek.

De heer **Nijboer** (PvdA): Dit debat hebben wij twee keer gehad. Ik heb de Minister van Veiligheid en Justitie toen een heel aantal keren heel precies gevraagd of met deze Libor-boete de vervolging van individuen was afgekocht. Zijn antwoord luidde dat het niet het geval was. Er waren geen mensen afgekocht, de mensen die niet meer bij de Rabobank werkten zouden nog worden vervolgd en de mensen die wat verkeerd hadden gedaan of impliciet betrokken waren die konden niet door het Openbaar Ministerie worden vervolgd. Dat staat volledig los van de schikking. Als de Minister van Veiligheid en Justitie dat met de Tweede Kamer wisselt, dan neem ik dat voor waar aan. Het siert partijen in het parlement als zij die trias politica, een heel belangrijk goed in de democratie, respecteren. De heer Merkies maakt er nu voor de tweede of de derde keer een nummer van. Ik vind het staatsrechtelijk waardeloos en het valt me tegen dat de SP dat nog een keer probeert.

De heer **Merkies** (SP): Nee, dit werkt echt andersom. De heer Nijboer noemt ook expliciet de bouwfraude. Bij de bouwfraude hebben we nou juist afgesproken dat we dit nooit meer zouden doen. We zouden nooit meer zo schikken bij grote fraudegevallen of het moest een heel uitzonderlijk geval zijn. Nu hebben we een groot fraudegeval en nu blijkt er gewoon geschikt te worden. De heer Nijboer gaat daar gewoon mee akkoord. Mensen die nog bij de Rabobank werken, kunnen op basis van

deze schikking niet meer vervolgd worden. Het betreft uiteraard ook de Rabobank als geheel.

De heer **Nijboer** (PvdA): Ik ben het ermee eens dat schikkingen zoveel mogelijk vermeden moeten worden. Tegelijkertijd kan een bank niet in de gevangenis worden gezet. Er is dus ook niet met personen geschikt in deze zaak, zoals bij de fraudezaak met KPMG niet met de accountants is geschikt, maar met de organisatie. Je kunt moeilijk een organisatie in de gevangenis zetten. Ik denk dat de lijn van de SP en de Partij van de Arbeid niet verschilt, behoudens dat de heer Merkies een nummertje maakt van de zaak, hij de woorden van de Minister van Veiligheid en Justitie niet serieus neemt en eigenlijk de rechtsstaat daarmee geweld aandoet.

De **voorzitter**: U hebt nog een piepklein minuutje.

De heer **Nijboer** (PvdA): Dat ga ik redden. Ik zie dat de SP het initiatiefwetsvoorstel van mijn collega Bouwmeester voor het lobbyregister gaat steunen en dat vind ik mooi. Hoe staat de Minister daar tegenover? Ik heb nog een aantal punten over het maatschappelijk statuut. De Partij van de Arbeid hecht aan de brede betrokkenheid van organisaties. Is de Minister bereid om dat te stimuleren? Dat geldt ook voor maatschappelijk verantwoord ondernemen (mvo). Transparantie over beleggingen in jaarverslagen vinden wij gewenst. Is de Minister bereid om dat te stimuleren?

De financiële sector moet fundamenteel veranderen. Naast de genoemde punten vandaag, dragen ook het bonusverbod, de bankierseed, tucht-recht, de zorgplicht, het provisieverbod en andere maatregelen die wij treffen eraan bij. Het is al met al een veelomvattende agenda voor een zo belangrijke sector. Het is een sector die door de fundamentele hervormingsagenda van deze Minister, maar vooral door de inzet van banken en medewerkers zelf, weer moet, kan en zal bijdragen aan een sterke economie en een welvarende samenleving.

De heer **Klaver** (GroenLinks): De afgelopen dagen hebben we al wat beschietingen kunnen zien. Toen was er in ieder geval meer interactie tussen de VVD en de PvdA dan in dit debat. Via de media hebben we kunnen vernemen dat ze het niet eens zijn over de kapitaalbuffers die de banken zouden moeten aanhouden. Ook nu zijn er weer bijna ontroerende woorden gesproken door de heer Nijboer. Als mijn partij met een motie komt die het kabinet oproept om geen genoegen te nemen met een leverage ratio van 4% maar die op termijn omhoog te brengen, steunt de PvdA die motie dan, met alle mitsen en maren die daarbij horen?

De heer **Nijboer** (PvdA): Ik ga altijd pas op moties in als ze voorliggen. Ik heb de heer Klaver echter aangegeven dat de hogere leverage ratio van 4% een startpunt is en geen eindpunt.

De heer **Klaver** (GroenLinks): Het gevaar van een opmerking als deze is dat we hierover kunnen blijven discussiëren. Dat is vrijblijvend. Het is belangrijk dat we nu de stip aan de horizon zetten, want nu spreken we over de visie op de bankensector. We moeten nu een visie neerzetten en stappen zetten die voor de komende twintig jaar ook blijven staan. We komen volgende week waarschijnlijk met een VAO. Dan zal ik de motie voorleggen aan de heer Nijboer en dan verwacht ik natuurlijk zijn steun.

De **voorzitter**: Sterker nog, u krijgt een hele tweede termijn om nog moties in te dienen en daarover te debatteren.

De heer **Klaver** (GroenLinks): Fantastisch.

De **voorzitter**: We doen vandaag alleen de eerste termijn.

De heer **Nijboer** (PvdA): De heer Klaver doet net alsof het klein bier is. Bij buffers gaat het om groot geld. Het is super belangrijk voor de stabiliteit in de financiële sector en voor de toekomst van onze economie. De Minister zet een grote stap. Ik heb aangegeven dat dat een beginpunt is. Ik heb juist die grote lijn aangegeven. Het is niet het eindpunt van de rit. Ik wil juist geen discussie over precieze cijfers. Ik wil de grote lijnen neerzetten. Volgens mij wordt de heer Klaver op zijn wenken bediend.

De heer **Van Hijum** (CDA): Ik ben benieuwd hoe het in deze coalitie werkt, maar in het regeerakkoord staat dat de kapitaaleisen voor banken geleidelijk worden verhoogd. Er staat: «We halen het groeipad voor de additionele buffers voor systeemrelevante banken (SIFI) naar voren om risico's verder in te perken». Heeft die stellingname, wat de heer Nijboer betreft, consequenties voor het standpunt van de VVD?

De heer **Nijboer** (PvdA): De heer van Hijum moet mij niet vragen naar standpunten van de VVD. Daar ga ik niet op in. Het standpunt van de PvdA-fractie is helder: Hogere buffers zijn gewenst, noodzakelijk en goed voor de economie. Het regeerakkoord is daarmee prima verenigbaar.

De heer **Van Hijum** (CDA): Dat was mij ook wel duidelijk. Een regeerakkoord is meestal een afspraak tussen twee partijen. Houdt die afspraak, volgens de heer Nijboer, in dat de buffers voor die systeemrelevante banken verder worden verhoogd dan de minimale eis van Brussel, zoals die toen bekend was?

De heer **Nijboer** (PvdA): De tekst en de geest van het regeerakkoord zijn helder. Er staat dat buffers versneld moeten worden verhoogd. Het kabinet heeft daarvoor voorstellen gedaan. Je hebt altijd de discussie over de precieze vormgeving van de voorstellen. Daar zijn we vandaag mee begonnen en er komt nog een vervolgdebat in de plenaire zaal. Het is volgens mij volstrekt helder.

De heer **Merkies** (SP): Waarom heeft de heer Nijboer überhaupt de discussie met de VVD niet gezocht? Ik weet niet of daar misschien een bepaalde reden voor is. De heer Nijboer zegt steeds dat 4% een eerste stap is en niet het eindpunt. Wat is het eindpunt?

De heer **Nijboer** (PvdA): Daar gaat het debat vandaag natuurlijk over. De buffers moeten omhoog, aandeelhouders en andere beleggers moeten de klappen opvangen en de verhouding tussen de leverage ratio en de risicogewogen kapitaaleis komt heel precies. De bail-inregels – wat doe je als het misgaat met een bank – zijn natuurlijk ook ontzettend belangrijk. Hoe je dit vormgeeft, kan ook afhangen van de grootte van de bank. Daar kun je geen absoluut getal op plakken.

De heer **Merkies** (SP): Dat was een lang verhaal. Ik had uiteraard gehoopt één getal te horen. Kan de heer Nijboer dan een reactie geven op het betoog van mevrouw De Vries om toch maar bij die 3% te blijven?

De heer **Nijboer** (PvdA): Daar ben ik het niet mee eens.

De **voorzitter**: Dat is een heel kort, maar helder antwoord.

De heer **Koolmees** (D66): Voorzitter. Vandaag hebben we het over de toekomstvisie op de bankensector. Aangezien dit een breed en ingewikkeld thema is en ik vandaag niet alles kan behandelen, heeft mijn fractie besloten om de visie van D66 op de toekomst van de bankensector

uitgebreid op te schrijven. Ik begin met het overhandigen van deze visie aan de Minister, de voorzitter en mijn collega's. De visie is ook te vinden op D66.nl/bankenvisie.nl. Iedereen kan die visie downloaden. Voorzitter, de heer Klaver vraagt een schorsing om het te kunnen lezen. De visie van D66 steunt op drie pijlers. Allereerst moeten banken om kunnen vallen. Er moeten dus geen systeemrelevante banken meer zijn. Ten tweede willen we veilige banken met hogere buffers. Ten derde moeten banken worden uitgedaagd. Meer concurrentie is noodzakelijk. Ik ga op alle drie de pijlers dieper in.

Banken moeten kunnen omvallen. De belangrijkste les uit de crisis is dat banken zo groot werden dat ze door de belastingbetaler gered moesten worden. De winsten waren voor de banken, de bankiers en de aandeelhouders, maar de verliezen waren voor de Staat. Er zijn de afgelopen jaren goede stappen gezet richting een veilige bankensector. Ik noem de hogere kapitaalbuffers, de bail-in, Europees toezicht en de Europese resolutie. Dat zijn allemaal positieve stappen. Toch blijf ik zitten met een gevoel van ongemak. Is het toch niet te veel symptoombestrijding? De kern van het probleem is dat banken too big to fail zijn. De heer Nijboer had het daar ook over. Wordt daar nu genoeg aan gedaan?

Gaat bail-in in de praktijk ook echt werken en hoe stabiel is het? Bij bail-in worden de risico's verschoven van de belastingbetaler naar de verschafters van eigen en vreemd vermogen. Dat is terecht. Mensen die risico's lopen en daarvoor beloofd worden, moet je ook pakken als die risico's zich voordoen. Op de cruciale vraag hoe stabiel het is, heb ik eigenlijk nooit een antwoord gekregen. Wat gebeurt er met het vreemd vermogen als er weer een systeemcrisis uitbreekt? Ik heb het dan niet over problemen van een individuele instelling, maar over een echte systeemcrisis zoals in 2008. Zijn er dan nog wel partijen die in het vreemd vermogen willen beleggen? Wat betekent dat voor de stabiliteit van het gehele systeem? Hoe kijkt de Minister hier tegenaan? Is het niet veel overzichtelijker als een bank gewoon eigen vermogen, eigen kapitaal, moet ophalen of, in een ander geval, failliet gaat in plaats van een structurele, complexe bail-inconstructie te moeten hebben?

Lopen we over 20 of 30 jaar niet tegen precies hetzelfde probleem aan, maar dan op Europese schaal? De bankenunie is een goede stap, want het knipt de band tussen banken en landen los. Mijn fractie is daar groot voorstander van. De komende jaren, na de inwerkingtreding van de bankenunie, zal er waarschijnlijk weer een proces van fusies, overnames en consolidatie plaatsvinden. Dan hebben we over 20 of 30 jaar weer een paar megabanken, maar dan in Europa. Bij die megabanken kan bail-in ontwrichtend werken, waardoor het resolutiefonds te klein is. Kortom, die banken zijn dan op Europees niveau weer too big to fail. D66 wil dat voorkomen, bijvoorbeeld door nu in de wetgeving eisen te stellen aan de maximale omvang van de Europese banken. In de kabinetsvisie zit al een linkje naar de macroprudentiële toets. Waarom zetten we niet expliciet in de wetgeving dat zo'n megabank verboden wordt? Ik heb via de media begrepen dat de Minister weinig ziet in zo'n verbod. Kan hij uitleggen waarom hij het geen probleem vindt dat banken too big to fail blijven in de toekomst?

De heer **Nijboer** (PvdA): Ik deel de zorg wel van de heer Koolmees over «too big to fail»-banken in Europa en enorme fusies van grote banken. Ik heb ook wel eens een oplossing gehoord – ik weet niet meer van wie – om hogere buffereisen te stellen aan grotere banken en daarmee ook de problemen te voorkomen. Dat is iets minder lomp dan een fusieverbod en het geeft ook goede prikkels. Hoe kijkt de heer Koolmees tegen zulke suggesties aan?

De heer **Koolmees** (D66): Daar ben ik voor. Sterker nog, in Nederland hebben we al de SIFI-toeslag. De grote systeembanken hebben dus al zo'n

extra buffer. Ik vind dat een goed instrument. We verzinnen allerlei instrumenten om het probleem van fail op te lossen. We maken de kans op faillissementen dus zo klein mogelijk. Het probleem van te groot lossen we er echter niet mee op. In de praktijk is het heel lastig om banken nu op te knippen in kleinere banken om dat systeemrisico te verkleinen. Het lijkt me juridisch ingewikkeld, maar ook praktisch en strategisch ingewikkeld. Ik kan me wel voorstellen dat we nu een eerste stap zetten naar een Europese bankenunie. Daarmee verklein je dus op Europees niveau de systeemrelevantie van bijvoorbeeld de grote Nederlandse banken. ING, de Rabobank en ABN AMRO zijn heel groot voor de Nederlandse markt en voor de Nederlandse overheid, maar een stuk beter te behappen op Europees niveau. Dat is ook een van de belangrijkste redenen achter de Europese bankenunie. Je moet daar nu gewoon eisen aan stellen, zodat je over 20 of 30 jaar niet weer zo'n grote systeembank hebt. Ik ben het er dus mee eens. Sterker nog, D66 heeft altijd de SIFI-eisen en de hogere kapitaalbuffers gesteund. Het fundamentele probleem van te groot te fail en het gevoel dat je als overheid gegijzeld wordt door grote financiële instellingen, moet je bij het begin van de bankenunie fundamenteel aanpakken. Het was een ingewikkelde vraag, vandaar dat ik uitgebreid antwoord.

De **voorzitter**: Wellicht heeft u daarmee een deel van uw inbreng gehad. Nee? Jammer.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Net als de heer Nijboer, ben ik het ermee eens dat die heel grote banken een zorgpunt zijn. Wil de heer Koolmees dat in de Nederlandse wetgeving regelen? Dat lijkt me een beetje raar ten opzichte van de Europese aanpak. Er zijn al bevoegdheden op het gebied van mededinging en toezicht en de toezichthouders geven verklaringen van geen bezwaar af met betrekking tot de financiële stabiliteit. Biedt dit niet al voldoende handvatten om dit probleem op te lossen?

De heer **Koolmees** (D66): Nee, het betreft natuurlijk niet de Nederlandse wetgeving. Het betreft Europese wetgeving. We gaan naar een Europese bankenunie en naar een Europese set met regels. Het ligt dus voor de hand dat dat in Europa gebeurt. Mededinging is een startpunt. Mededinging gaat echter vaak over concurrentieposities binnen een bepaalde markt. Stel dat ING of de Rabobank heel hard groeit op deelmarkten in Europa, dan kan dat bij elkaar genomen een heel grote instelling worden op Europees niveau. Kijken naar alleen mededinging is niet voldoende, alhoewel vanuit concurrentieoverwegingen wel heel belangrijk. Het is echter niet voldoende om dat «too big to fail»-probleem te adresseren. Daar komt bij dat ook in de brief van de Minister staat dat we in de toekomst niet alleen naar microprudentiële toetsen moeten, maar ook naar macroprudentiële toetsen. We moeten dus niet alleen kijken naar een individuele instelling, maar ook naar de betekenis van de omvang van die instellingen voor het hele financiële systeem. Alleen kijken naar mededinging is dus niet voldoende.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Dat was ook mijn tweede punt. Er wordt gezegd dat er naar de macroprudentiële kant gekeken moet worden. Kan het systeem het aan als er een probleem is bij zo'n megabank? Wij kennen nu bijvoorbeeld de verklaring van geen bezwaar van de Nederlandsche Bank, waarin staat of een fusie of overname goed is. Daarbij zal dan ook gekeken worden naar dat macroprudentiële punt. Is dat niet voldoende volgens D66?

De heer **Koolmees** (D66): Nee, om een juridische reden te hebben om zo'n verklaring van geen bezwaar niet af te geven, heb je wel wetgeving

nodig die eisen stelt aan de maximale omvang van zo'n bank. Nog los van het systeemrisico, denk ik dat het voordelig is vanuit concurrentieoverwegingen. Je hebt dan meer aanbieders op Europees niveau, waardoor je meer uitdaggers hebt en daarom ook een meer betwistbare markt.

De heer **Merkies** (SP): Ik heb de visie op de bankensector van D66 al even met interesse bekeken. Ik hoop dat het niet tekenend is dat die man op de voorpagina ons de rug toekeert.

De heer **Koolmees** (D66): Dat is een misverstand. Hij loopt naar de toekomst.

De heer **Merkies** (SP): Ik moest een beetje zoeken naar dat verbod, maar ik vond het onderaan punt 1. Het betreft eigenlijk het ingrijpen van de toezichthouder als too big to fail aan de orde is. Hoe ziet zo'n verbod er concreet uit? Zeg je dan «tot hier en niet verder», als een bank bijvoorbeeld boven een bepaalde gekapitaliseerde waarde of een bepaalde omzet uitkomt?

De heer **Koolmees** (D66): Je kunt dan aan verschillende indicatoren denken, bijvoorbeeld de omvang van de verzekerde deposito's van zo'n bank, zeker in relatie tot allerlei resolutiefondsen die we nu aan het oprichten zijn. Wat betekent het als een grote bank met heel veel deposito's failliet gaat en er niet voldoende geld is vanuit het resolutiefonds, dan wel het toekomstige depositogarantiestelsel? Je zou ook kunnen denken aan de verwevenheid van de individuele bank met het totale financiële stelsel. Je kunt een aantal technische indicatoren opstellen om dit te operationaliseren.

De heer **Nijboer** (PvdA): Ik vind die gedachtegang interessant. Ik heb er zelf ook al eerder naar gevraagd bij de Minister van Financiën. Hij gaf toen aan dat dat eigenlijk niet nodig is, omdat we de bankenunie hebben. Ik hoop dat de Minister een iets gewijzigde mening heeft nu D66 daar ook vaart achter zet. D66 is tenslotte één van de meest geliefde oppositiepartners. Hoe ga je om met banken, hier of ergens in Europa, die overgenomen worden door buitenlandse banken, bijvoorbeeld door een Amerikaanse bank?

De heer **Koolmees** (D66): Ik ben heel blij dat de SP het ermee eens is. Het betreft expliciet niet dit moment. Ik vraag er nu aandacht voor, omdat we nu bezig zijn met het oprichten van de Europese bankenunie, met het inrichten van het Europese toezicht en met het opstellen van alle regelgeving die daarbij komt. Waarom pakken we dit punt nu niet mee? We lopen namelijk anders het risico dat we over 20 of 30 jaar weer systeemrelevante «too big to fail»-instellingen hebben. Ik begrijp de vraag niet helemaal, want als een Amerikaanse bank een Europese bank overneemt, dan valt het Europese deel binnen de Europese wet- en regelgeving en daarmee binnen die criteria waar we het net over hadden. Die relatie zie ik dus niet helemaal. Het gaat vooral om banken die op Europees niveau too big to fail zijn.

De heer **Klaver** (GroenLinks): Ik heb weleens de indruk dat het in de coalitie niet altijd even soepel loopt, maar ik ben altijd heel blij om de liefde te zien tussen de coalitie en de gedoogoppositie. De liefde spat eraf bij de Minister en de heer Koolmees. Ik krijg er blosjes van als de heer Koolmees zo verliefd naar mij kijkt. Ik heb een serieuze vraag over het punt van «too big to fail». Er zijn een aantal voorstellen gedaan en de heer Koolmees heeft zelf al een aantal zaken genoemd. De VS kennen echter de vrij simpele concentratielimiet. De heer Koolmees noemt een aantal technische opties. Ik prijs de heer Koolmees omdat hij het debat altijd zo

simpel mogelijk wil houden. Hoe kijkt de heer Koolmees aan tegen zo'n concentratielimiet van bijvoorbeeld 10% op Europees niveau? Is dat één van de richtingen die het kabinet verder moet onderzoeken?

De heer **Koolmees** (D66): Dat kan een technische indicator zijn om paal en perk te stellen aan de omvang van banken. Ik zou dat zeker meenemen in de technische uitwerking.

De heer **Klaver** (GroenLinks): Iets specifieker nog: Welke ...

De heer **Koolmees** (D66): Welke markten?

De heer **Klaver** (GroenLinks): Jazeker, maar waar ligt de voorkeur van de heer Koolmees? In welke richting zoekt hij nu? Ik snap het als hij daar misschien niet een volledig antwoord op heeft, want dat heeft mijn fractie ook niet.

De heer **Koolmees** (D66): Ik heb net tegen de heer Merkies gezegd dat ik het zoek in de richting van die indicatoren, bijvoorbeeld het concentratierisico; hoeveel kun je verzekeren van de uitstaande deposito's of, afgeleid van het concentratierisico, de verwevenheid met de totale financiële instellingen in Europa? Dat zijn de indicatoren waar ik aan denk. Dat vergt nog wel veel technische uitwerking en een hoop technische analyse. Dat heb ik niet zomaar paraat.

Dan ga ik verder met mijn tweede pijler: het verhogen van de buffers. D66 heeft altijd gezegd dat de buffers omhoog moeten. Welke systematiek moet worden gevolgd en hoe hoog moeten die buffers dan zijn? Ik ben het op hoofdlijnen eens met de systematiek in Basel III van risicogewogen activa met een leverage ratio als back stop, als noodrem. Toch heb ik ook een paar kanttekeningen. De heer Nijboer zei net al dat er grote verschillen zitten tussen de risicomodellen van banken. Hoe kijkt de Minister aan tegen het verder harmoniseren van die risicomodellen, bijvoorbeeld door er een voet in te leggen?

Die risicomodellen zijn gebaseerd op risico's uit het verleden en geven niet altijd goed de toekomstige risico's weer. Dat geldt met name voor de staartrisico's, de black swans. Dat zijn risico's die zich bijna nooit voordoen, maar die enorme effecten hebben, zoals we bijvoorbeeld in 2008 hebben gezien. Om deze staartrisico's op te kunnen vangen, hebben we simpelweg meer weerstandvermogen nodig. Vanwege de nadelen van de risicogewogen buffers, is een stevige leverage ratio noodzakelijk. Hoe hoog moet die zijn? 3% of 4%? Een aantal economen noemt zelfs 20%. D66 heeft weinig reden om aan te nemen dat 3% genoeg is. De huidige kapitaaleisen zijn te veel het resultaat van de discussie over waar we gestart zijn en wat op korte termijn haalbaar is. Verhogen naar 4% is een goede eerste stap. Er is echt meer onderzoek nodig naar de vraag hoe hoog de kapitaalratio uiteindelijk moet zijn. De 4% die de Minister in zijn stukken heeft gezet, lijkt ook nattevingerwerk. Mijn fractie heeft behoefte aan een grondige welvaartseconomische analyse van de hoogte van de kapitaaleisen. Ik heb de behoefte dat te vergelijken met de discussie over de hoogte van de dijken. We hebben dijken van 12 meter hoog met een overstromingskans van eens in de 10.000 jaar. Dat risico accepteren we, omdat dijken van 30 meter hoog misschien wel veel veiliger zijn, maar veel te duur. Zo'n kosten-batenanalyse zouden we voor de bankenbuffers voor het eigen kapitaal moeten uitvoeren. Welke stappen zet de Minister om dat optimale bufferniveau te onderzoeken, misschien wel in Europees verband?

Mijn derde pijler is meer concurrentie. Het uitgangspunt is dat de klant daadwerkelijk centraal komt te staan. Daarvoor zijn hogere buffers ook belangrijk. Met hoge buffers zijn banken beter in staat om tegenslagen op te vangen en daardoor kan worden volstaan met minder regelgeving en

minder toezicht. Dat biedt meer ruimte aan nieuwe toetreders en aan kleine initiatieven. D66 vindt het ook belangrijk dat mensen kunnen stemmen met hun voeten. Daarvoor is het belangrijk dat mensen aanbiedingen van bedrijven goed kunnen vergelijken. Standaardproducten kunnen daar een belangrijke rol in spelen. De Minister schrijft dat hij initiatieven van de banken zal toejuichen. Dat vind ik iets te afwachtend. Banken verdienen juist geld met complexe of onvergelijkbare producten. Waarom neemt de Minister niet zelf het initiatief om die standaardproducten te stimuleren?

Het is ook belangrijk dat mensen weten wat een bank met hun geld doet. Gaat het naar fabrikanten van kernwapens of naar producenten van zonnepanelen? Wat vindt de Minister van meer transparantie door banken over hun investeringen? We kunnen strengere eisen stellen aan de verslaglegging, zodat mensen goed geïnformeerde keuzes kunnen maken en we ze kunnen laten stemmen met hun voeten.

Tot slot wil D66 dat er een einde komt aan de systeemrelevantie. Banken moeten kunnen omvallen. Tegelijkertijd moet de kans dat banken omvallen kleiner worden door hogere buffers te eisen. Daarnaast wil D66 meer concurrentie tussen banken. Hogere buffers, een vergelijkbaar Europees stelsel en meer concurrentie; die dingen versterken elkaar. De kabinetsvisie gaat de goede kant op, maar het gaat nog niet ver genoeg. Er is meer nodig om de bankensector op orde te brengen. Ik hoop dat de Minister zijn agenda wat ambitieuzer maakt.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Het begint er een beetje op te lijken dat we alleen in het AO kredietverlening over kredietverlening praten. Ik heb de heer Koolmees en zijn collega Verhoeven dierbare woorden horen spreken over de kredietverlening, over de problemen daarbij en over de oplossingen die gezocht moeten worden. Ik hoor nu van D66 geen woord over kredietverlening. Dat verbaast mij toch wel een beetje, want ik dacht dat dat een belangrijk punt was voor D66. Misschien kan de heer Koolmees daar nog op reageren.

De heer **Koolmees** (D66): Zoals de heer Nijboer net al zei, creëert mevrouw De Vries een beetje een valse tegenstelling. Juist goed gekapitaliseerde banken met een goede eigenvermogenspositie hebben ook ruimte om kredieten te kunnen verlenen, zeker ook in crisissituaties. Een bank met voldoende eigen vermogen kan namelijk een klap opvangen. Dan hoef je niet noodzakelijkerwijs de kredietverlening in te krimpen als er een crisis is geweest. Dat is de afgelopen jaren wel gebeurd. Tegelijkertijd ben ik met mevrouw De Vries eens dat je niet van het ene op het andere jaar plotseling een heel hoge kapitaalbuffer tot stand kunt brengen. Met andere woorden: Het verhogen van het eigen vermogen van banken is juist goed voor de kredietverlening en het is goed voor de stabiliteit van de economie. Hoe ga je daar naartoe? Winstinhoudingen en het uitgeven van aandelen waardoor je eigen vermogen opbouwt, zijn manieren om de buffers te verhogen, zonder dat je daarmee de kredietverlening in gevaar brengt. Dat zou de weg moeten zijn. De ervaring van de afgelopen jaren is dat de kredietverlening inderdaad tot stilstand komt als er geen buffers meer zijn. We moeten dat in de toekomst voorkomen.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): De heer Koolmees pleit wel degelijk voor het verhogen van die buffer. De praktijk leert ook dat de markt dan van de banken vraagt dat ze daaraan voldoen. Ik zie niet goed hoe dat probleem op dit moment opgelost moet worden. Het lijkt bijna alsof de kredietverlening er niet meer toe doet. We zien nu net dat de economie licht begint aan te trekken en wij willen voorkomen dat de krediethoeveelheid de beperkende factor is. De heer Koolmees zegt dat dat allemaal makkelijk opgelost kan worden. Bij andere debatten, bijvoorbeeld over de

resolutieheffing SNS, hebben we daar juist wel naar gekeken. Ik vind dat in het verhaal van D66 amper terug.

De heer **Koolmees** (D66): Ik zou het willen omdraaien. Ik heb zelf in alle debatten over resolutieheffingen, bankenbelastingen en alle heffingen die de afgelopen jaren naar banken zijn gegaan, steeds gezegd dat de prioriteit van D66 ligt bij het verhogen van de kapitaalbuffers. Als al deze heffingen het ophogen van die kapitaalbuffers in gevaar brengen, dan moeten we ons als Kamer goed achter de oren krabben of we dat wel willen. Daarom is ook onderzoek naar de kredietverlening door de Nederlandsche Bank toegezegd. Dat monitoren we ook steeds. Nogmaals, het is een valse tegenstelling om te zeggen dat je, als je voor hogere buffers bent, ook voor minder kredietverlening bent. Dat is namelijk echt niet waar. Ik denk dat je juist in een stabiele situatie, met voldoende eigen vermogen, een stabiele bankensector hebt die ook in slechte economische tijden krediet kan verlenen. Mevrouw De Vries heeft gelijk op het punt van de transitie naar zo'n hogere situatie. Je moet dan instrumenten pakken die niet leiden tot minder kredietverlening, zoals het ophalen van eigen vermogen, bijvoorbeeld door winstinhouding of het uitgeven van aandelen. Je moet dan ook realistische tijdspaden hebben. In twee à drie jaar lukt dat niet. Om te voorkomen dat de situatie van 2008, 2009 en voorgaande jaren zich herhaalt, moet je toch wel die stip op de horizon neerzetten.

De heer **Van Hijum** (CDA): Voorzitter. Ik heb de D66-visie al gelezen en het woord moraal kwam er niet in voor. Dat is wel een beetje de kern van mijn inbreng, maar daar kom ik zo meteen op. Het is vijf jaar na de aanvang van de crisis, maar wat hebben we er echt van geleerd? Door de crisis was de overheid genoodzaakt om vergaand in de financiële sector in te grijpen. Vandaag de dag merken we nog steeds de gevolgen in de sfeer van de kredietverlening aan ondernemers en in de sfeer van de hypotheekverstrekking, ook aan starters op de woningmarkt. Banken zetten nog steeds een rem op de economische groei en dat heeft er alles mee te maken dat het bankieren was losgezongen van de samenleving. Er werden te grote risico's genomen en er werd gespeculeerd. Bankieren was gericht op groter worden, meer winst behalen en het maximaliseren van aandeelhouderswaarde. Als je het recente rapport over SNS leest, dan zie je ook dat het toezicht niet scherp genoeg was en de overheid te laat ingreep. Dat gold ook voor ons als politiek. Een complex van factoren heeft geleid tot de situatie waarin wij nu nog zitten. De kernopdracht van de CDA-fractie is: Hoe herdefiniëren we nu de rol van bankieren in de samenleving? Het betreft in essentie het beheren van geld van anderen om daar verstandige dingen mee te doen, zoals leningen verstrekken, maar er ook een gezond rendement op halen. Daarnaast is er de dienstverlening daaromheen natuurlijk. Bankieren is een vak, een ambacht, en daar moet je weer op kunnen vertrouwen. Dat vertrouwen is nog niet hersteld. Sterker nog, de crisis heeft geleid tot een enorm wantrouwen. De toezichtlasten zijn snel gestegen van 60 miljoen euro naar nu 200 miljoen euro. Er zijn tal van regels en er is een enorme uitbreiding van het aantal mensen dat werkt bij de toezichthoudende organisaties. De bankenbelasting en de resolutieheffing zijn voor een deel op rancune gebaseerd: Laat de banken maar lekker meebetalen aan al die ellende! Dat is begrijpelijk en terecht, maar het vormt uiteindelijk niet de duurzame langetermijnoplossing voor het herstellen van het vertrouwen. Het vertrouwen kan niet alleen hersteld worden door meer regels en meer toezicht.

Er is nog te weinig aandacht voor de benodigde cultuuromslag, namelijk het herstel van het ambacht van bankieren, waarin professionele en ethische standaarden weer leidend zijn voor de uitoefening van het bankiersvak. Het ongemak dat wij gelukkig bespeuren bij heel veel

bankmedewerkers in de praktijk, ook over Libor en andere schandalen, is het begin van de echte verandering. Vindt de Minister dat voldoende gewerkt wordt aan bijvoorbeeld het element vakmanschap en waarde in de opleidingen? Hoe staat het met de uitbreiding van de bankierseed naar het personeel? Waar blijft het voorstel voor het tuchtrecht? Hoe gaat de wettelijke verankering daarvan eruit zien? Als we dat 1 januari 2015 operationeel willen hebben, dan moet er heel snel veel gebeuren. Ik zou ook graag een reactie willen van de Minister op het voorstel om te werken aan een maatschappelijk statuut, waarin banken zich nadrukkelijker verantwoorden ten opzichte van andere stakeholders over hun beleid; ook over hun investeringsbeleid. Kortom, de nieuwe positie van banken in de samenleving zou centraal moeten staan. Mijn fractie vindt het daarom ook zo jammer dat de Minister ertoe heeft besloten om de externe Monitoring Commissie Code Banken op te heffen. Een nieuwe Code Banken zou juist gewenst zijn. Daarin kunnen we die maatschappelijke oriëntatie weer centraal stellen. We kunnen dan duidelijke eisen stellen aan zaken als beloningsbeleid, bonussen, klantbelang en cultuurverandering. We kunnen ook de eisen aanscherpen ten opzichte van de Code Banken zoals we deze kenden. We moeten zo'n nieuwe code laten monitoren door een externe en onafhankelijke commissie die controleert hoe het met de uitvoering van die afspraken staat. De dialoog tussen politiek en samenleving aan de ene kant en banken aan de andere kant, is echt nog niet af. Het kan nog steeds toegevoegde waarde hebben om die structuur te organiseren waarin we die dialoog kunnen voeren. We moeten het ook niet helemaal aan de banken overlaten. Kortom, is de Minister bereid om die Code Banken een nieuw leven in te blazen en daar ook een externe, onafhankelijke commissie op te laten toezien?

Cultuurverandering vraagt ook iets van burgers en consumenten: een hoger risicobewustzijn, gezond wantrouwen bij voorgespiegelde hoge rendementen, betere advisering, ook van de kant van de banken en misschien betere zelfbescherming.

Mevrouw De Vries had het al over de LTV-ratio. Op zich deel ik de zorg over een al te snelle afbouw daarvan. Mijn fractie vindt het echter wel verstandig om op de lange termijn toch te eisen dat mensen meer eigen vermogen meebrengen wanneer ze een woning aanschaffen. Mevrouw Schouten kan er vandaag niet bij zijn, daarom breng ik in herinnering dat de fracties van het CDA en de ChristenUnie werken aan voorstellen voor het zilvervlootsparen en het bouwsparen. We vinden het belangrijk om die spaarzin van jongs af aan te stimuleren, zodat jongeren vermogen meenemen bij de aanschaf van een huis of misschien bij het starten van een studie. Wij zullen binnen enkele weken een wetsvoorstel daartoe aan de Kamer voorleggen.

Het beroep op de cultuuromslag laat onverlet dat politiek en overheid zelf ook een aantal zaken anders en beter moeten regelen. Ik verwijs ook naar commissie-De Wit, die volgens mij heel veel goed voorwerk heeft gedaan, de commissie-Liikanen en de commissie-Wijffels. Mijn fractie bekruipt af en toe wel het gevoel dat langzaamaan de scherpe randjes van die adviezen af gaan en dat we wel heel snel overgaan tot de orde van de dag. We moeten echt doorpakken met het hervormen van de financiële sector. De stabiliteit van banken moet gegarandeerd zijn. Na het horen van de uitgebreide discussie over de leverage ratio, ben ik wel tot de conclusie gekomen dat het verder verhogen daarvan verstandig is. Ik ben niet ongevoelig voor de discussie over het level playing field. Mijn indruk is echter dat als je aan een leverage ratio van 3% zou vasthouden, de impliciete staatsgarantie voor Nederlandse systeembanken overeind blijft, omdat die in het buitenland maar ook voor kleine banken eigenlijk al veel hoger is. Graag een reactie van de Minister.

De heer Nijboer heeft een aantal behartigenswaardige dingen gezegd over de vitale nutsfunctie, waar ik me korthedshalve maar bij zal aansluiten. Ik ben wel benieuwd wat er overblijft van het pleidooi voor het verbod op

handel in eigen rekening. Het advies is om nuts- en zakenbankactiviteiten nog niet eens zo zeer te scheiden, maar wel scheidbaar te maken. Hoe kijkt de Minister aan tegen het advies van het Sustainable Finance Lab om als Staat invloed te houden op de cultuur bij de grote systeembanken? Mevrouw De Vries vroeg naar de kredietverlening. Waarschijnlijk zullen we onze initiatiefwet Kredietunies met alternatieven voor de kredietverlening, binnen twee weken ter consultatie voorleggen.

De heer **Klaver** (GroenLinks): Het ging heel snel. Voordat je het weet heb ik het niet goed begrepen. Zei de heer van Hijum dat hij ook voor hogere kapitaaleisen aan de banken is?

De heer **Van Hijum** (CDA): Ja, dat klopt.

De heer **Merkies** (SP): Voorzitter. Allereerst wil ik duurzaam en eerlijk bankieren bespreken. Ik kies voor dat onderwerp, omdat ik denk dat dat onderwerp elke keer een beetje ondergeschoven raakt bij de grote onderwerpen als de bankenbuffers. Mogelijk zal dat vandaag ook het geval zijn en dan overweeg ik daar een apart debat over aan te vragen. Het is een beetje een witte vlek geworden bij de aanpak van banken. Ik denk dat dat volkomen onterecht is. We willen namelijk allemaal weten wat er gebeurt met het geld dat wij op de bank zetten, of dat goed terecht komt of er bijvoorbeeld geen zaken mee gefinancierd worden waarmee mensenrechten in het geding zijn of waarmee het milieu grote schade wordt aangedaan. Natuurlijk kun je de bankensector een maatschappelijk statuut laten opstellen, waarin banken hun visie neerleggen op de rol die zij in de samenleving willen vervullen, zoals de commissie-Wijffels voorstelt. Aan de andere kant, wanneer de bankensector dat zes à zeven jaar na het uitbreken van de kredietcrisis nog steeds niet heeft gedaan, dan kun je je afvragen hoe veel je daar nog van moet verwachten. Met welke voorstellen komt het kabinet zelf? Het kabinet kan wel willen dat de sector dit zelf oppakt, maar in de praktijk zie je dat niet gebeuren. Enkele grote financiële instellingen komen er bij de Eerlijke Bankwijzer heel slecht uit. Ze hebben een dikke onvoldoende. Het kan wel. Je kunt wel transparant zijn over waar je in belegt. Enkele banken laten dat wel degelijk zien.

Dan kom ik op de buffers. Het is hier de laatste tijd veel over gegaan en dan met name over de leverage ratio. Wij vinden ook dat die sterk omhoog kan. Vanuit de sector horen we af en toe wat rampspoedverhalen over hoezeer de kredietverlening om zeep zou worden geholpen als de leverage ratio op termijn naar 4% of meer zou gaan. De werkelijkheid is dat we in Europa op een gemiddelde van 8% zitten. Kan de Minister dat beamen? Als hij een ander cijfer heeft, dan hoor ik dat graag.

De Minister geeft zelf aan dat de leverage ratio een betere indicator bleek voor het doorstaan van de crisis dan de risicogewogen kapitaaleis. In verschillende landen worden de mogelijkheden om de leverage ratio te verhogen onderzocht, bijvoorbeeld in Engeland en Zweden. In Zwitserland overweegt de regering zelfs de leverage ratio tot 10% te verhogen. Bij het AO Ecofin zei de Minister dat hij zich een leverage ratio van meer dan 4% onder laboratoriumomstandigheden kan voorstellen. Vindt de Minister de voorbeelden van Zweden, Engeland en Zwitserland dan uit de hand gelopen laboratoriumexperimenten?

De berekenmethode is onder druk komen te staan van de bankenlobby en is vervolgens aangepast. In de brief die ik daarover heb gevraagd, antwoordt de Minister dat dit inderdaad automatisch leidt tot een hogere leverage ratio. Banken mogen hun balanstotaal boekhoudkundig verlagen, zodat hun leverage ratio op papier toeneemt. Vindt de Minister dat de norm voor de leverage ratio dan ook omhoog moet? De noodzaak tot een hogere leverage ratio is ook ingegeven door de interne risicomodellen die wel erg veel ruimte laten voor banken. Sinds het begin van de

jaren negentig tot aan de crisis halveerden grote banken de risicowe-
gingen, vooral door het gebruik van interne risicomodellen. Is de Minister
bereid zich ook in te zetten voor strakkere normen voor die interne
risicomodellen en voor publicatie van die modellen?

Is de Minister het met mij eens dat die buffers beter kunnen worden
versterkt door het aantrekken van nieuw risicodragend kapitaal dan door
aan de activakant te snoeien, bijvoorbeeld door het verstrekken van
minder leningen aan het mkb? Is het een idee om het stelsel zo in te
richten dat juist die vorm van bufferversterking wordt aangemoedigd?
We bespreken vandaag ook de voortgang van de aanbevelingen van de
commissie-De Wit. Ik wil daarbij vandaag extra aandacht vragen voor
aanbeveling 18 over hoe wij omgaan met lobbyactiviteiten. Misschien is
dit van alle punten nog wel het punt waar het minst mee is gedaan. Ik had
het zojuist al over de voorstellen voor de buffervereisten van het Basel
Committee die onder invloed van de lobby zijn afgezwakt. Dat deed me
denken aan het antwoord van de heer Wellink op de vraag van de
parlementaire enquêtecommissie of er in Bazel weleens wordt gelobbyd
door de banken. Hij zei dat dat niet gebeurt en dat banken alleen
gedachten uitwisselen met de belangenorganisaties. Als je als toezicht-
houder niet eens constateert dat je wordt belobbyd, dan heb je het als
lobbyist in ieder geval heel goed gedaan. Als toezichthouder moet je je
wel afvragen hoe je je wapent tegen regulatory capture, zoals dat heet. In
de kabinetsbrief over de bankenvisie valt daarover te lezen dat voorkomen
moet worden dat de belangen van toezichthouders sterk verstrengeld zijn
met die van de bankensector. Vervolgens blijft het daar eigenlijk bij. De
verwachte concrete maatregelen blijven uit. Ik doe daarom hier een
voorzet voor een paar maatregelen. De lobby speelt op meerdere niveaus,
zowel bij de politiek, bij de ministeries, als bij de toezichthouders. Daar is
veel transparantie nodig. In de Verenigde Staten houden toezichthouders,
zoals de STC en de CFTC, bij met welke organisaties er contact is geweest
over nieuwe regels en nieuw beleid en waarover die bijeenkomsten
gingen. De parlementaire enquêtecommissie heeft voorgesteld om een
zogenaamde legislative footprint bij de wet te voegen. Ik begrijp uit de
antwoorden die vandaag kwamen op de schriftelijke vragen van de PvdA,
dat de Minister vindt dat dat eigenlijk al gebeurt. Wij hanteren dan
misschien een andere definitie van legislative footprint. Er zijn meerdere
voorstellen gedaan. SOMO kwam in een rapport met een bindende
gedragscode, een cooling-offperiode. Graag een reactie van de Minister
op deze voorstellen.

Is de Minister bereid om in een integrale visie te beschrijven hoe op
verschillende niveaus met lobbyactiviteiten moet worden omgegaan en
hoe we belangenverstrengeling kunnen tegengaan? Kan hij daartoe een
actieplan opstellen? In dat kader wijs ik ook even op de studie die net is
uitgekomen in opdracht van De Nederlandsche Bank over het draaideur-
mechanisme, waarbij politici later aan het werk gaan in de bankensector
of mensen uit de bankensector later gaan werken bij een toezichthouder.
Wat de commissie-Liikanen betreft sluit ik me een beetje aan bij wat de
heer Van Hijum heeft gezegd. Ik maak me ook zorgen. De commissie-
Liikanen heeft het voorstel gedaan voor de scheiding van banken. Dat is
niet zo'n heel rigoureuus voorstel als je kijkt wat voor effect dat heeft op
onze banken. Vervolgens is dat voorstel nog eens afgezwakt door de
Europese Commissie. Wat vindt de Minister daarvan? Gaat hij daar een
punt van maken in Europa?

De heer **Klaver** (GroenLinks): Voorzitter. De financiële sector is enkel
gericht op kortetermijnwinsten en de financiële crisis heeft op pijnlijke
wijze duidelijk gemaakt dat dat een recept voor ellende is. GroenLinks is
tevreden dat de Minister zich inspant voor een goed functionerend
systeem van bail-in en dat hij bonussen aan banden legt. Zoals de PvdA
het zo mooi zegt, is de verhoging van de buffereisen een eerste stap.

Gezien de grote ellende die een nieuwe financiële crisis kan veroorzaken, moeten we niet terugdeinzen voor hoge eisen. Leden van het Sustainable Finance Lab hebben onder andere gepleit voor kapitaaleisen van wel 10%. Net als met de systeembuffers kan dit geleidelijk, met een overgangsperiode tot bijvoorbeeld 2019. Ik ben ook blij om te zien dat vijf van de zes partijen hier aan tafel zeggen dat de eisen eigenlijk omhoog moeten. We kunnen dan nog wel vragen hebben over hoe dat dan moet, vooral in die transitieperiode, maar ik hoop dat de Kamer als één blok zal optreden – minus dan de VVD – om ervoor te zorgen dat de kapitaaleisen de komende jaren op een verantwoorde wijze verder omhoog gaan. De winst van dit debat is al dat we dat voor elkaar hebben gekregen.

GroenLinks is niet onder de indruk, maar dan ook echt niet onder de indruk, van de sector die zegt dat dit tot extra kosten zal leiden en dat de kredietverlening dan onder druk komt te staan. Uit veelvuldig onderzoek blijkt dat hoe veiliger de bank is, hoe lager de prijs is die de bank moet betalen voor het aantrekken van kapitaal. Veiligere banken met strengere kapitaaleisen zijn niet duurder. Nee, ze zijn goedkoper. Ze hebben niet minder krediet te verstrekken, maar meer.

De kabinetsvisie is gestoeld op een aantal uitgangspunten die GroenLinks deelt: stabiliteit, diversiteit, transparantie, sterk toezicht en de klant die centraal staat. Op twee van die thema's zou mijn fractie graag een aantal aanvullingen doen. Daarnaast verbaast het mij zeer dat de thema's «duurzaamheid» en «maatschappelijk verantwoord ondernemen» volledig ontbreken. We vinden het een omissie. De tijd in dit overleg is te kort, daarom hebben we een aantal punten op papier gezet, specifiek gericht op verduurzaming van de bancaire sector. Ik heb er geen boekje van gemaakt. Ik heb het heel modern op de mail gezet. Het zit in de mailbox van de leden van de commissie. Ik weet niet of het ook in de mail van deze voorzitter zit, maar dat komt eraan. De Minister en zijn medewerkers kunnen het ook in de mail teruglezen. De sector zal ik het met een gouden strik erom persoonlijk overhandigen. Ik roep de Minister dan ook op om een duurzaamheidsparagraaf toe te voegen aan zijn visie.

Ik begin met de aanvullingen. Als je de klant centraal stelt, dan krijgt hij ook meer keuzevrijheid. Onderzoek van Motivaction toont aan dat 40% van de Nederlanders een bank wil die in dienst staat van de samenleving en die werkt aan verduurzaming. Toch investeren Nederlandse banken nog altijd grote bedragen in de productie van wapens en in olie- en gasbedrijven die betrokken zijn bij ernstige schendingen van de mensenrechten. Spaarders moeten daarom meer grip krijgen op waar hun spaargeld in geïnvesteerd wordt. Zo moeten ze bij hun bank kunnen aangeven waar hun spaargeld voor ingezet mag worden en hierbij ook bepaalde investeringen, zoals wapens, kunnen uitsluiten. Banken worden wat mij betreft verplicht om klanten deze keuzevrijheid te bieden. De politiek moet aan de kant van de klant staan. Welke mogelijkheden ziet de Minister om de keuzevrijheid van spaarders te vergroten?

Het tweede punt waarop we graag een aanvulling zien, is de transparantie. Wat de lobbypraktijken betreft, sluit ik mij graag aan bij de wensen van mijn vrienden van de Socialistische Partij. De rapportage kan echter ook op een ander punt uitgebreid worden. Pensioenfondsen moeten in hun jaarverslagen al verplicht rapporteren over de wijze waarop ze in hun beleid rekening houden met duurzaamheidscriteria en mensenrechten. Wil de Minister banken ook hiertoe verplichten?

Dan kom ik op het opnemen van een duurzaamheidsparagraaf. Voor het kerstreces nam de Kamer een motie van collega Voordewind van de ChristenUnie aan, waarin het kabinet werd verzocht de financiële sector expliciet op te nemen in het mvo-risicosectorenbeleid om duurzaamheid en transparantie in deze sector te bevorderen. Hoe kan het dan dat de thema's duurzaamheid en mvo volledig in de kabinetsvisie ontbreken? Is de Minister bereid om alsnog een duurzaamheidsparagraaf toe te voegen? GroenLinks heeft daartoe een aantal voorstellen gedaan

vandaag, waarvan ik er twee toelicht. In de discussie over de stabiliteit van het bankwezen wordt een belangrijk financieel risico door vrijwel alle betrokken partijen over het hoofd gezien: de CO₂-bubble. Banken investeren fors in olie- en gasbedrijven. Deze bedrijven ontlenen hun beurswaarde echter voor een groot deel aan reserves die nog in de grond zitten. Als we de opwarming van het klimaat willen beperken tot 2°C, kan naar schatting maar liefst 80% van de reserves van olie-, gas- en steenkolenbedrijven niet op de markt worden gebracht. Die 2°C is niet zomaar een wens van GroenLinks, het is een internationale doelstelling, waaraan ook Nederland zich gecommitteerd heeft. Als we die reserves niet uit de grond kunnen halen, dan zijn ze in financiële zin waardeloos. Als banken een deel van hun balans ontlenen aan de ingecalculerde olieboringen in de toekomst terwijl die niet binnen de klimaatafspraken passen, dan klappt op een gegeven moment deze zeepbel uit elkaar en zou er wel eens een volgende crisis kunnen ontstaan. GroenLinks zou daarom graag zien dat de Nederlandsche Bank als onderdeel van de macroprudentiële toezichtstaak over dit systeemrisico rapporteert in het Overzicht Financiële Stabiliteit. In Engeland is dit al onderwerp van gesprek. De Bank of England heeft aangegeven onderzoek te willen doen naar de aard en omvang van de risico's van deze CO₂-bubble. Is de Minister bereid om in kaart te brengen wat de risico's zijn van deze CO₂-bubble, om te kunnen inschatten of DNB hier in een latere fase inderdaad toezicht op moet houden? Dat is een wens van mijn partij.

GroenLinks wil dat banken hun kennis op het terrein van duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen uitbreiden. Het is wenselijk dat elke bank minstens één commissaris met specifieke expertise op het gebied van duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen krijgt. Banken zouden dit voornemen kunnen opnemen in het maatschappelijk statuut dat zij gaan opstellen. Welke rol ziet de Minister hier voor zichzelf weggelegd?

De bankensector doet over het algemeen alles keurig binnen de regels. Het gebeurt ook weleens dat banken zich niet aan de regels houden en dan is er veel verontwaardiging over schikkingen die dan worden getroffen. Ik ben het ergens wel met de heer Nijboer eens dat als er eenmaal een schikking is getroffen, de Kamer dan heel terughoudend moet zijn in de wijze waarop zij reageert, en met het alsnog vragen om vervolging. Gisteren is in het Europees Parlement besproken dat de maximum straffen voor financiële fraude minimaal vier jaar moeten zijn. Dit is vervolgens ook aangenomen. Is het mogelijk dat als banken zich niet aan de regels houden, er voortaan niet meer overgegaan wordt tot schikking, maar in alle gevallen tot vervolging?

De vergadering wordt van 14.25 uur tot 14.40 uur geschorst.

Minister **Dijsselbloem**: Voorzitter. Het is goed dat we vandaag ruim de tijd hebben voor de eerste termijn. Het is een thema waarop je partijpolitiek tegenover elkaar kunt staan, maar we hebben in de eerste plaats het gezamenlijke belang om de bankensector weer dusdanig sterk en solide te krijgen dat de banken weer bijdragen aan de reële economie. Er is op verschillende punten achterstand, bijvoorbeeld in wet- en regelgeving op verschillende fronten. Er zijn grote risico's genomen in het verleden. Op heel veel fronten is echter ook al veel werk verricht. Mevrouw De Vries maakte terecht het punt dat we nu in de fase komen dat we ons moeten afvragen aan welke knoppen we nu nog meer willen draaien en of er ook knoppen zijn die misschien niet effectief zijn of zelfs contraproductief. Daarmee kom ik meteen op haar eerste thema over regelgeving. Ja, de bankenvisie kondigt op tal van punten nog extra stappen in termen van wet- en regelgeving aan. Verschillende fracties die vandaag het woord hebben gevoerd, willen daar nog regelgeving bovenop. Ik vind het echter ook zinvol om te kijken naar de effectiviteit van regelgeving.

Mevrouw De Vries vroeg mij of ik bereid ben om Actal een onderzoek te laten doen naar de administratieve lasten die voortvloeien uit de regelgeving. Ik denk dat we het breder moeten laten onderzoeken. We moeten namelijk ook kijken naar de effectiviteit van wat we doen. Ik ben daartoe bereid. We komen inmiddels in een fase waarin we terug moeten kijken op wat er allemaal in de benen is geholpen. We moeten daar een analyse van maken. Ik hoor natuurlijk ook de geluiden uit de bankensector. Men zegt dat de lastendruk, de regeldruk, inmiddels wel erg groot is geworden. De uitdaging is ook aan de sector om dat concreet te maken en aan te tonen waar we ineffectief zijn of doorschieten. Dat gesprek zullen we dus ook met de sector aangaan. We zullen een vorm daarvoor ontwikkelen en mogelijk is het zinvol dat Actal daarbij een analyse maakt. In het totaal aan wet- en regelgeving zit absoluut een uitruil. Je kunt een paar knoppen maken en die keihard aandraaien en dan zou je kunnen ontspannen. Het keihard aandraaien van knoppen heeft echter ook altijd negatieve effecten. Ik kom daar straks nog uitgebreid op terug als we het hebben over kapitaalratio's. Het systeem is dermate ingewikkeld dat wanneer je één of twee knoppen heel hard aandraait en voor het overige denkt dat het wel goed is, de innovativiteit vervolgens gericht zal zijn op het negeren van die twee knoppen. Op andere terreinen zal men dan innovatie plegen en mogelijk nieuwe risico's aangaan. Dat thema van risico's is de kern. Door de enorme ontwikkeling van de financiële sector de afgelopen decennia, zijn gezonde principes die te maken hebben met risico en rendement eigenlijk uit beeld geraakt of ontworcht geraakt. Dat heeft inderdaad te maken met impliciete garanties van de overheid. Daardoor hebben elementaire marktprincipes, namelijk dat risico's een prijs zullen krijgen en dat daarmee ook risicomanagement goed zal plaatsvinden, hun werk niet gedaan. Dat heeft er onder andere toe geleid dat de kapitaalratio's van banken dramatisch zijn gedaald. Dat gebeurde overigens niet pas de laatste jaren, maar als we daarop terugkijken al gedurende een langere periode. Het gebeurde eigenlijk tegelijkertijd met de onstuimige groei van de financiële sector. Dat zal moeten herstellen. Herstel van het eigen vermogen is het thema. Daarbovenop en daarnaast – dat wordt in de discussie nog weleens door elkaar gehaald – is het belangrijk dat banken veel meer verliesabsorberend vermogen hebben. Dat is meer dan eigen vermogen. Daarbij zijn ook andere kapitaalvormen, zoals vreemd vermogen en hybride vormen, van belang.

Dan is er nog het thema van de beheersing van de complexiteit van banken. Banken moeten sowieso steviger worden, meer solide worden en beter in staat zijn om zelf verliezen te dragen. Als het dan toch fout gaat, dan moet het mogelijk zijn om banken uit elkaar te halen, af te wikkelen, de cruciale taken daarvan veilig te stellen, et cetera. Dat is niet iets dat je dan pas doet, dat doe je nu al. Ik zal er straks nog op ingaan. Het is niet zo dat je het nu maar laat en pas gaat kijken wanneer het fout gaat. Daar moet je op voorbereid zijn. Dat heeft ook te maken met de schaal, maar het heeft met meer te maken dan alleen met de grootte. In de vele oneliners die worden gebezigd, zoals too big to fail, too big to save, too big to manage en too big to jail, komt weliswaar het woordje «big» voor. De verleiding is dan groot om te denken dat big het probleem is. Big is een extra complicerende factor, maar big is op zichzelf niet het probleem. Big is een probleem vanwege andere zaken, zoals de vervlechting, de ingewikkeldheid, het onmogelijk kunnen redden van essentiële onderdelen of alleen maar tegen een heel hoge prijs, het niet goed ingeprijsd hebben van risico's en het niet hebben van een verliesabsorberende capaciteit. Ik kom daar straks nog uitgebreid op terug.

De heer **Nijboer** (PvdA): Ik ben het eens met de Minister dat als je eigenstandig de risico's kunt dragen en ze goed liggen, de grootte dan niet het kernprobleem hoeft te zijn. De heer Koolmees heeft er echter nadrukkelijk op gewezen dat er wel een samenhang is tussen de grootte

en de problemen. Als je een enorm grote bank hebt met enorm veel taken, dan heb je een complexiteitsprobleem. Zo'n bank is moeilijk om te managen en dan kun je ook problemen hebben met frauderende medewerkers waar je geen toezicht op kunt houden. Als je heel groot bent, dan ben je ook eerder vervlochten met andere kernsectoren van de maatschappij. Dus helemaal ter zijde schuiven van het «too big»-onderdeel van de problemen zou ik ook niet willen doen. Ziet de Minister dit ook zo?

Minister **Dijsselbloem**: Dat ziet de Minister ook zo. Daar zat geen woord bij waar ik het niet mee eens was. De kracht van oneliners is dat ze eenvoudig het probleem schetsen. Het nadeel is dat we denken dat we daarmee het probleem te pakken hebben. Dan zou je toch denken dat too big het probleem is en dat is te eenvoudig. Ik hoop dat de heer Nijboer dat weer met mij eens is. Vandaar dat we toch aan meerdere knoppen gaan draaien. Dat is onvermijdelijk.

Het eigen vermogen van banken moet worden verhoogd en versterkt. Daarbij gaat het zowel om de risicogewogen kapitaal-eisen als om de leverage ratio. We hebben het er al vaker met elkaar over gehad. Er zit een grote kwetsbaarheid aan het alleen hanteren van een risicogewogen ratio, vanwege de wijze waarop die risico's dan worden gewogen. Ik kom daar straks nog op terug. Als je die twee ratio's in goede balans houdt, dan krijg je een bouwwerk dat steviger is en dat ook echt betekenisvol is op het moment dat er een crisis uitbreekt.

Daarnaast is de verliesabsorberende capaciteit van belang. We hebben het het afgelopen jaar veel gehad over het begrip «bail-in». We hebben daar veel bereikt. In Europees verband, maar ook internationaal is dat volop in beweging. De heer Koolmees vroeg of het stabiel is. Het is waarschijnlijk nooit stabiel, maar dat geldt voor alle instrumenten en regels die we stellen in deze innovatieve sector. Je moet voortdurend kijken naar de gedragseffecten, naar hoe die balansen er over vijf jaar of tien jaar uitzien en of er dan nog steeds voldoende bail-inbare instrumenten zijn; verliesabsorberende capaciteit is. Ik denk overigens dat de banken in bepaalde opzichten verder zullen gaan dan wij nu eisen, bijvoorbeeld omdat de banken willen dat senior bonds niet worden «gebail-ind», want als dat dreigt, dan worden de kosten van dat type funding meteen hoger. Men zal dus meer junior bonds en andere eigenvermogensbestanddelen op de balans aantrekken om maar tegen de andere groep beleggers te kunnen zeggen: We zullen u vrijhouden, want we hebben genoeg voorliggende kapitaalelementen die eerder aan snee zullen komen. Dat is maar een van de voorbeelden van hoe banken anticiperen op de huidige ontwikkeling. Deels is dat prima en deels moet je dat proces voortdurend in de gaten houden. Hebben we dan in de toekomst verliesabsorberende capaciteit die voldoende stevig is? Het staat nooit stil en het vergt voortdurend aanscherping.

Is het Nederlandse kabinet tevreden met alles dat we nu in Europa aan het bouwen zijn? Nee, we zijn nog niet tevreden. De heer Nijboer sprak over het risicogewicht van staatsobligaties. Die discussie is nog volop gaande. Ik vind het standaard risicogewicht van 0 voor de staatsobligaties in eigen munt niet juist, maar die discussie is moeizaam en taai en zeer politiek, zoals de Kamer zal begrijpen. Ik kom daar straks nog even op terug als we het hebben over het proces van asset quality reviews. We hebben daar nog veel werk te verrichten.

De internationale afspraken over de minimum requirement for own funds and eligible liabilities (MREL), de bail-inbare buffer, is ook nog volop in beweging, zowel aan de Amerikaanse als aan de Europese kant. Er komt een MREL, maar die zal per bank worden vastgesteld door de toezichthouders. Moeten er niet verdergaande minimumeisen aan worden gesteld of is het voldoende om te eisen dat er tenminste 8% bail-inbaar kapitaal

moet zijn? Hoe gaat dat uitwerken? Het zijn echt onderwerpen die nog volop in discussie zijn.

Datzelfde geldt voor de kapitaaleisen, de leverage ratio. Wat heeft het Nederlandse kabinet daarover gezegd? Laten we eerst kijken waar we staan. De heer Koolmees zei dat die 4% leverage ratio een slag in de lucht was, of vergelijkbare tekst. In Europa is een voorlopig getal geprikt, overigens wel onderbouwd door veel studies en onderzoeken. De heer Koolmees heeft het overigens wel gesteund, zeg ik er maar meteen bij. De heer Koolmees zegt: het kan aan onderbouwing nog winnen. Ik probeer een vertaling te vinden. Er zijn veel studies en onderzoeken gedaan, zowel aan de kant van de European Banking Authority (EBA) als ook in de wetenschappelijke wereld. In EBA-verband is voorlopig gezegd dat we nu op ten minste 3% gaan zitten. We evalueren het de komende jaren en dan zullen we in 2016 de besluitvorming opnieuw oppakken. We zullen dan kijken wat onze opvattingen en bevindingen tot dan toe zijn en dan zal per 2018 een standaardisatie, een verplichte maximumharmonisatie, plaatsvinden. Het is bepaald geen gelopen race.

Het Nederlandse kabinet heeft daar positie in genomen. Een minimum van 3% vinden wij net te laag; het moet ten minste 4% zijn. We hebben namelijk gekeken naar de verhouding tussen die risicogewogen ratio en de leverage ratio. Dat is niet helemaal te finetunen, maar die moeten bij elkaar blijven in een goede verhouding. Naar onze opvatting zit je daar met minimaal 4% dichterbij dan met de 3%. Die discussie gaan we voeren. Tegelijkertijd vind ik, ook kijkend naar hoe de Nederlandse banken er nu voor staan, dat 3% niet echt ambitieus is.

Vooruitlopend op het traject dat ik net schetste en dat in Europa nog gaat plaatsvinden en dat pas in 2018 voorlopig wordt stilgezet, is het verstandig om door te werken aan solide bankbalansen. In andere landen speelt dat ook. Verschillende Kamerleden hebben daarop gewezen. In Zweden, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten speelt die discussie volop. Er zijn ook allerlei definitieverschillen en dat maakt het wel lastig. De recente beslissing van het Basel Committee – waar wij overigens overwegend positief over zijn – heeft onder andere als oogmerk om te komen tot een verdere standaardisatie van de definitie. In Zweden en het Verenigd Koninkrijk is die discussie ook gaande. In Zweden en het Verenigd Koninkrijk zijn geen hogere leverage ratio's vastgesteld. In het Verenigd Koninkrijk wordt door de regering en de centrale bank wel gekeken of de leverage ratio niet hoger zou moeten zijn. Voorlopig zitten ze daar op -3%. Zei ik -3%? Dat is een getal dat altijd in mijn achterhoofd zit. Ik weet niet waarom. In Zwitserland moeten de banken toewerken naar een leverage ratio van 4% of hoger. Zwitserland zit dus dichterbij ons, maar er zijn ook definitieverschillen met het kapitaaleisenraamwerk van de EU. De getallen zijn dus niet exact vergelijkbaar. Het is dus een discussie die volop in beweging is.

Veel woordvoerders hebben vragen gesteld over het effect van de verhoging van de leverage ratio op de kredietverlening in de overgangsperiode. Sommige banken staan er overigens al goed voor en zitten al boven de 4%, andere nog niet. We zullen die eis ook niet van vandaag op morgen plompverloren invoeren. De Nederlandsche Bank hebben we gevraagd om met de banken ingroeipaden af te spreken, daarbij rekening houdend met de mogelijkheden van de banken, maar wel met het oog op minstens 4% leverage ratio in 2018. De mogelijkheden daartoe zijn in het debat al genoemd: dividendinhouding, kostenbesparing, maar ook herstructurering en zelf meer kapitaal aantrekken op de kapitaalmarkt. Dat is bepaald niet onmogelijk in het huidige klimaat. De Nederlandsche Bank zal dat per bank bespreken en een traject afspreken voor het verhogen van die leverage ratio. Op die manier doen we het zorgvuldig. We zijn ervan overtuigd dat dat op korte termijn de kredietverlening niet hoeft te beperken en dat het op de langere termijn zelfs de kredietverlening, de

stabiliteit van de banken, en daarmee ook de financierbaarheid van de banken, en de kostenniveaus ten goede zal komen.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): In de antwoorden op de vragen over de visie geeft de Minister aan dat hij later dit jaar kijkt naar de stapeling van regelgeving naar aanleiding van de invulling van de nieuwe Europese vereisten. Hij laat een analyse uitvoeren naar die cumulatieve effecten. Dat is heel mooi. Waarom komt die verhoging dan nu? De VVD-fractie heeft gevraagd naar scenario's van DNB over de economische groei in relatie tot de kredietbehoefte. Dat is ook toegezegd, maar die moeten nog komen. De Minister geeft zelf ook aan dat er nog volop discussie is en dat de leverage ratio voorlopig op 3% is gezet. Waarom moeten we dan nu dat besluit nemen? Die informatie is nog niet beschikbaar.

Minister **Dijsselbloem**: Op verzoek van de Kamer doet DNB een scenariostudie naar economische groei en kredietverlening. We hebben de Kamer toegezegd dat wanneer we zicht hebben op alle financiële heffingen, dan wel doelheffingen, belastingen, et cetera die op de sector komen te drukken, we die in z'n geheel in beeld brengen. We zullen dan bekijken of we daarin moeten bijsturen. Ik vind dat ook heel verstandig om te doen. Het betreft dan de bankenbelasting en niet de eenmalige resolutieheffing. De heer van Hijum zei dat deze twee instrumenten uit rancune voortkomen. De bankenbelasting heb ik toen niet verdedigd, maar de toenmalige Minister heeft het geenszins uit rancune gedaan. De resolutieheffing is opgesteld in goed overleg met DNB en de bankensector zelf. Wij hebben SNS gered en hebben de bankensector daarmee gevrijwaard van een faillissementsscenario waarin de schade voor de bankensector via het dgs veel groter zou zijn geweest dan het miljard dat we nu hebben opgehaald bij de banken. Daar was echt geen sprake van rancune. Ik hoor graag de reactie van de heer Van Hijum, want ik zou het jammer vinden als dat beeld zou blijven hangen. We hebben het nu dus over de bankenbelasting, over de ex-anteheffingen voor een dgs waarbij nu over Europese harmonisatie wordt gesproken en over de vulling van een Europees resolutiefonds in het kader van het single resolution mechanism (SRM). De resolutieheffing is eenmalig en deze zullen we niet meenemen. Zodra we weten welke druk het complex aan heffingen op de sector legt en zodra we weten over welke bedragen per jaar we het hebben, is een nieuwe politieke afweging nodig.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Voor mijn begrip: eind dit jaar zal dat onderzoek naar de stapeling van regelgeving klaar zijn. Dan is ook helder hoe de Nederlandse banken het resolutiefonds zullen vullen. Begrijp ik goed dat als dat heel negatief uitpakt, de Minister de bankenbelasting als optie zal heroverwegen?

Minister **Dijsselbloem**: Dat gaat mij veel te snel. We doen er goed aan om eerst te kijken naar de uitkomsten van de SRM-onderhandelingen. In het Europees Parlement is nog een debat gaande over de omvang van het resolutiefonds en de wijze waarop dat gevuld zou moeten worden. Dat weten we dus gewoon nog niet. We hebben net een klap gegeven op de harmonisatie van de depositogarantiestelsels en we kijken nu welke mogelijkheden en keuzevrijheden er nog zijn voor het Nederlandse depositogarantiestelsel. Het betreft slechts een harmonisatie. Er blijft dus een Nederlands depositogarantiefonds. Er zijn verschillende mogelijkheden om de richtlijnen toe te passen en dat brengen we in beeld. We brengen ook de bankenbelasting in beeld, want ook dat drukt op de sector. Mevrouw De Vries heeft daar gelijk in. Ik loop daar echter op dit moment niet op vooruit en ik zal ook geen toezeggingen doen over onderdelen die ik eventueel zal aanpassen.

Ik was nog bij de leverage ratio. De heer Koolmees vroeg of er nog verder onderzoek zou plaatsvinden. Er zijn meerdere onderzoeken gedaan. De besluitvorming is voorzien in 2016. In aanloop daarnaartoe zal geëvalueerd worden waar we staan, wat nodig is en wat de gewenste verhoudingsgetallen zijn tussen de ratio's. Dat verdere onderzoek vindt plaats. Is minimaal 4% leverage ratio voldoende om de impliciete overheidsgarantie weg te nemen? Op zichzelf niet, maar in aanvulling daarop is de verliesabsorberende capaciteit heel belangrijk. Die maakt dat de risico's worden gelegd bij de andere kapitaalverschaffers die hun geld in de bank steken. Eigen vermogen en verliesabsorberende capaciteit worden in de discussie vaak op één hoop gegooid of door elkaar gehaald, maar het zijn twee verschillende dingen. De combinatie van eigen vermogen en een grotere verliesabsorberende capaciteit maakt dat de risico's voor de belastingbetaler veel kleiner zullen worden, doordat de risico's goed worden teruggelegd waar ze horen.

De heer **Nijboer** (PvdA): Eigen vermogen kan alles opvangen, werkt overal preventief voor en werkt ook echt omdat het werkkapitaal is. De discussie over de verhouding tussen dat harde eigen vermogen en het vermogen dat erbij kan worden getrokken als er iets misgaat, is erg belangrijk. Hoe kijkt de Minister aan tegen die verhouding? De opvatting van de PvdA is dat hoe meer hard eigen vermogen een bank heeft, hoe minder van dat converteerbare spul nodig is en andersom. Het mooiste is dat werkkapitaal, dat eigen vermogen. Hoe kijkt de Minister aan tegen die verhouding en tegen de discussies die nu gaande zijn? Ik ben het eens met de Minister dat die twee begrippen vaak op één hoop worden gegooid. Het is dan 5+5, maar 6+4 is heel wat anders dan 3+7. De vraag is of de kijkers het nog begrijpen, maar de Minister begrijpt het zeker.

Minister **Dijsselbloem**: Volgens mijn analyse moeten niet alle risico's worden afgewenteld op het eigen vermogen. Dat mag ook gewoon drukken op vreemd vermogen of op hybride vermogensbestanddelen die kunnen worden omgezet in eigen vermogen in crisissituaties. Dat moet een reële prijs krijgen en daarom moet heel helder zijn wat er gebeurt, in welke volgorde en in welke hiërarchie. Het moet duidelijk zijn welke vermogensbestanddelen het verlies mee helpen dragen. Dat moet zo strak en zo hard mogelijk zijn, in die zin dat het niet weer kan worden ontweken met allerlei juridische constructies. Dat zal zich nog ontwikkelen. Ik heb daar net al iets over gezegd. Dat is een gezonde verhouding. Het hoeft niet puur op het eigen vermogen te drukken, want dan moet het eigen vermogen echt vele, vele malen hoger zijn, dan we nu voorzien. Dat is in mijn ogen niet nodig.

De heer **Nijboer** (PvdA): Je hebt altijd een combinatie nodig. Het grote voordeel van eigen vermogen is echter dat het tegen alles bestand is. Bij het verliesabsorberend kapitaal heb je altijd een beslissing nodig. Een bank is dan al aan het omvallen, het is al mis aan het gaan. Dan volgen juridische procedures – je ziet dat bij SNS waar onteigend is en juridische procedures volgen – waarin een toezichthouder een beslissing moet nemen. Daarmee wordt ook het signaal afgegeven dat die bank niet helemaal gezond is en dat hij nog in de benen wordt gehouden. Je kunt dat allemaal voorkomen door het eigen vermogen zo groot mogelijk te maken. Kan de Minister iets preciezer ingaan op die verhouding? Als een bank afgewikkeld wordt, dan heb je allebei nodig. We zijn het er volledig over eens dat de rekening dan naar de obligatiehouders en de aandeelhouders moet. Om dat echter te voorkomen, is een zo groot mogelijk kernkapitaal wel gewenst.

Minister **Dijsselbloem**: Dat is waar. Het aantrekken van vreemdvermogensbestanddelen, waarbij de verschaffers weten welk risico ze lopen,

geeft een bank veel meer flexibiliteit dan het moeten aanleggen van eigen vermogen, zowel ten tijde van crisis, als ook in de periode daarvoor en in de gewone bedrijfsvoering. Als je het eigen vermogen eenmaal in huis hebt, dan ben je natuurlijk spekkoper. Je bent dan gebufferd en dan zullen de kosten van je verdere fundings laag zijn. Dat vraagt een heel groot en zwaar transitietraject, wat wel degelijk – afhankelijk van welk tijdpad je daaraan zou verbinden – effecten zal hebben op de kredietverlening en het handelen van banken. We zoeken naar een goede balans en naar de versterking van de eigenvermogenspositie in een goede relatie tussen de leverage ratio en de risicogewogen ratio. Het zeker stellen van een flinke laag risicodragend, verliesabsorberend vermogen in de bank, kan sneller dan het scenario dat de heer Nijboer schetste. Hij zegt dat het mooi zou zijn als banken verliezen en risico's volledig met hun eigen vermogen zouden kunnen opvangen.

De heer **Koolmees** (D66): Ik heb een lange vraag, alvast mijn excuses daarvoor, maar het is wel een wezenlijk punt. Ik ben het met de Minister eens dat het nu even het verliesabsorberende vermogen betreft; zeker na de crisis naar de nieuwe situatie toe. Hoeveel verliesabsorberend vermogen heb je als bank nodig om te voorkomen dat de belastingbetaler aan de lat komt te staan? Ik ben het er zeer mee eens dat daarnaar gekeken wordt. De vraag die ik daarbij heb is tweeledig. Er zijn eigenlijk allemaal nieuwe instrumenten, hybride instrumenten, die we eigenlijk niet kennen en die zich nu moeten bewijzen in de nieuwe situatie. Ten opzichte van de vorige situatie is het wel transparanter voor de vreemdvermogensverschaffers waar ze aan toe zijn. Ze weten nu dat ze risico lopen en dat is winst. Tegelijkertijd weten we niet hoe vreemdvermogensverschaffers zich gedragen bij een systeemcrisis. Dat ligt een beetje in het verlengde van wat de heer Nijboer zegt. Het is potentieel instabieler. Ik heb daarom ook gevraagd naar dat welvaartstheoretische onderzoek naar de omvang van het eigen vermogen. In Basel III is inderdaad al een impactassessment gedaan. Er is gekeken naar de effecten op de kredietverlening en de effecten op de economie. Er wordt nu onderzoek gedaan naar de invloed van een stijging van 3% naar 4% leverage ratio op de kredietverlening en op het risico tot omvallen. Tegelijkertijd lezen wij dat wetenschappers, en niet de minste wetenschappers, percentages van 10%, 15% en 20% noemen. Eerlijk gezegd gaan bij mij dan ook de wenkbrauwen omhoog. Als je dat voor heel Europa uit moet rollen, dan heb je het over duizenden miljarden aan eigen vermogen dat je op moet halen. Wat betekent dat? Hoe realistisch is dat? Op welke termijn moet dat dan gebeuren? Wat betekent dat voor de asset allocation in heel Europa? Hoe voorkomen we dat dat leidt tot balansverkorting; dat banken kiezen voor het terugdraaien van de kredietverlening? Het lijkt me daarom verstandig om, los van de impactanalyse van de RWA-buffers en de leverage ratio, een breder onderzoek te doen naar de omvang van het eigen vermogen en hoe realistisch dat is. Wil de Minister daar serieus naar kijken?

Minister **Dijsselbloem**: Er is al heel veel onderzoek gedaan, zowel vanuit de bankensector en de centrale banken als vanuit de wetenschap. Daar komen zeer uiteenlopende opvattingen uit. Er zijn echter twee dominante trends. 1. Hij moet omhoog. 2. Er moet een goed evenwicht zijn tussen de risicogewogen indicatoren en de meer kale, platte, ongewogen indicatoren. Als je te veel op die laatste drukt, dan zul je onmiddellijk de perverse prikkel krijgen dat het interessanter wordt om meer risicogewogen activa op de balans te zetten, want die wegen dan minder zwaar, omdat de leverage ratio dan minder dominant wordt. We gaan de ratio's verhogen, maar dat kan niet in one great swoop. Dat doen we geleidelijk. We houden de ratio's in goed verband tot elkaar. Nederland heeft gezegd dat de leverage ratio minimaal 4% moet zijn. In de rest van Europa en daarbuiten wordt dat met interesse gevolgd. Ik heb nog niet de grote

wave zien ontstaan door Europa heen. We moeten dus oppassen dat Nederland niet op basis van het theoretisch meest gewenste model van vermogensverhoudingen in het bankenbedrijf, zo ver voor de troepen uitloopt, dat we de discussie niet meer goed kunnen beïnvloeden en we de banken vanwege die wolk die er dan boven hangt minder goed financieerbaar maken. We zetten nu stappen in dat proces. Mevrouw De Vries zegt terecht met enige zorg in haar stem dat Nederland voor de troepen uitloopt. We doen dat ook en dat doen we zeer bewust, maar we gaan geen grote sprong maken.

Literatuur en onderzoek is er echt heel veel. Dat is het probleem ook niet. Hoe komen we echter in de juiste richting? Welke stappen kunnen we zetten en in welk tempo? Het kabinet heeft daar een lijn in getrokken. Ik ga naar het thema loan-to-valueratio. Dat is een ander kengetal dat in de nota is opgevallen.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Voordat de Minister weer naar een ander onderwerp overgaat, heb ik nog een vraag over de kredietverlening. De Minister zegt dat de opbouw van de buffers plaats kan vinden door winstinhouding. Volgens mij is ABN AMRO de enige bank die nog een beetje winst uitkeert en die bank is in staatshanden. De buffers kunnen ook opgebouwd worden door met aandelen extra kapitaal aan te trekken. Ik weet niet hoe dat bij de staatsbanken zou moeten. Het kan ook door de balansen te verkorten. Is goed bekeken welke consequenties dat op de korte termijn op de kredietverlening kan hebben?

Minister **Dijsselbloem**: We maken per bank een plan en DNB zal dat met de banken bespreken. Er zijn echt voor de hand liggende mogelijkheden waarmee we moeten voorkomen dat dit proces leidt tot verdere balansverkortening. Ik vind het veel te makkelijk van de banken om te zeggen: U stelt hogere eisen, dan verlenen wij minder krediet. Het spijt me zeer, maar ik vind dat een onacceptabele redenering. Banken hebben veel mogelijkheden om hun resultaten te verbeteren. Ze kunnen hun kosten niveaus beheersen, op basis van hun winsten kunnen ze hun reserves verder versterken, ze kunnen hun bedrijf herstructureren of ze kunnen internationale activa vervreemden. Ik kan zo wel doorgaan. Het zal echt verschillen per bank. Het kan niet zo zijn dat banken zeggen dat ze er wel zijn qua kapitaalsratio's en dat ze de kredietkraan dichtdraaien als wij met meer eisen komen. Zo bot heb ik het banken ook niet horen zeggen. Die redenering is echt veel te kort door de bocht. We bewaken natuurlijk wel de kredietverlening. We hebben er absoluut zorgen over. Gedurende de totale crisisperiode is de kredietverlening echter blijven groeien. Dat is op zich een goed punt.

Sinds augustus vorig jaar is met name de kredietverlening aan het kleinbedrijf gekrompen met procenten. Dat is zorgelijk. Dat probleem zit voor het overgrote deel in de vraag naar krediet. De omvang van de vraag is teruggelopen als gevolg van de crisis. De kwaliteit van de nog resterende vraag is verslechterd. Er zullen meer verzoeken tot verliesfinanciering bij zitten. Bedrijven hebben krediet nodig om te proberen het hoofd boven water te houden. Het is zeer legitiem dat ondernemers dat proberen, maar het is ook zeer legitiem dat bankiers kritisch kijken naar de levensvatbaarheid van die bedrijven. De portefeuilles met slecht presterende leningen in het mkb zijn natuurlijk fors toegenomen bij de Nederlandse banken.

Ik vertel de Kamer wat dat betreft niets nieuws. De Nederlandse banken moeten die problemen zorgvuldig managen. Banken zijn natuurlijk kritischer geworden op kredietaanvragen. Dat heeft te maken met de crisis en dat heeft ook te maken met het verleden. Ik ben ervan overtuigd dat wanneer we in de loop van dit jaar de economie verder zien aantrekken, er ook meer ruimte in de portefeuilles ontstaat om nieuwe leningen te verstrekken. De Kamer weet dat het kabinet in de begroting van 2014 nog

eens 35 miljoen euro – ik zeg dat bedrag uit mijn hoofd – extra heeft opgenomen voor bestaande regelingen en nieuwe instrumenten om zo de kredietverlening extra te stimuleren en op gang te brengen. Er is een reeks private initiatieven, ook van de banken. Banken werken met verzekeraars en pensioenfondsen samen. Ze zetten fondsen klaar om extra krediet te verlenen aan mkb'ers. Die overzichten zijn de Kamer bekend. Er zijn allerlei buitenommetjes, noodverbanden, om kredieten ook in deze fase bij het midden- en kleinbedrijf te krijgen. Het is buitengewoon zorgelijk, maar het is voor het overgrote deel echt een gevolg van de terugval in de vraag en de achteruitgang van de kwaliteit van de vraag naar krediet op dit moment.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Ik ben blij dat het de aandacht van de Minister heeft en dat hij er ook zijn zorgen over uitspreekt. Ik besef terdege dat er een aantal crisismaatregelen zijn getroffen en dat een vermindering van de kredietverlening ook geweten kan worden aan vraaguitval. Het zorgpunt van de VVD is dat als de economische groei doorzet – en dat hopen we natuurlijk met zijn allen – we dan een probleem krijgen. Is er van tevoren heel goed gekeken naar de consequenties van deze maatregel?

Minister **Dijsselbloem**: Het karakter van deze crisis maakt dat we met een aantal dilemma's zitten. We willen balansen versterken. Dat is bij de overheid zo, dat is bij de banken zo, dat is bij pensioenfondsen zo en dat is bij huishoudens zo. We doen dat op een moment dat we nog maar net uit de economische crisis komen. Dat is een lastige situatie. Tegelijkertijd zijn die zwakke balansen een van de oorzaken van de crisis. Je zult daar stap voor stap doorheen moeten, balansen moeten versterken, schulden moeten wegwerken en het ondertussen zodanig doen dat de ontluikende economie zo min mogelijk wordt geschaad. Ja, we houden daar terdege rekening mee. We hebben dat bijvoorbeeld gedaan bij de vormgeving van de miljoenennota. Ja, we hebben een extra pakket maatregelen genomen. We hebben het zo vorm gegeven dat het effect op de economische groei zo klein mogelijk is. We, en dan met name de Minister van Economische Zaken, hebben ook extra geld uitgetrokken om langs allerlei wegen en met verschillende instrumenten te zorgen dat de kredietverlening nog steeds de kleine bedrijven, de starters en de innovatieve bedrijven bereikt. Moeten we het herstel van de banken uitstellen om daarmee de kredietverlening aan het mkb soepeler te laten verlopen? Ik zou dat onverstandig vinden. Nogmaals, die spanning kan tot een minimum worden teruggebracht als banken de andere mogelijkheden benutten die zij hebben om kostenniveaus te beheersen en winstgevendheid ten goede te laten komen aan hun balans.

De heer **Merkies** (SP): De Minister zegt dat hij het onverstandig zou vinden als de sector de kredietverlening omlaag brengt teneinde die buffers te versterken. Zou je erop kunnen sturen dat extra risicodragend vermogen wordt aangetrokken? Misschien dat aandeelhouders daar in eerste instantie niet zo blij mee zijn, maar misschien is het daarom juist iets dat je vanuit de overheid meer zou moeten sturen.

Minister **Dijsselbloem**: Voor de grote banken gebeurt dit ook. Voor de banken die in staatshanden zijn, gaat dat ook gebeuren, zeker wanneer de Kamer straks onze voorstellen tot een beursgang steunt. In de aanloop daarnaartoe, doen we het nodige om de balansen te versterken. Die banken zullen ook meer geld in huis krijgen. Ik ga dat niet in één model gieten en ik schrijf ook niet vanuit het ministerie voor hoe dat moet gebeuren. Ik heb DNB gevraagd om met de individuele Nederlandse banken te bekijken hoe snel het kan, op welke wijze, welke maatregelen voor de hand liggen en waar we dan zijn.

De heer **Merkies** (SP): De Minister heeft het over het individueel met de banken bespreken. Ik licht er twee banken uit: de Bank Nederlandse Gemeenten en de Nederlandse Waterschapsbank. Het is nog niet echt aan de orde gekomen hoe de Minister daarmee omgaat. Als je kijkt hoe ze met hun risicogewogen buffers uitkomen, dan lopen ze zeer weinig risico. Zouden we een aparte norm moeten stellen voor de leverage ratio?

Minister **Dijsselbloem**: Dat is een goed punt. Deze zogenaamde sectorbanken zien er qua portefeuille anders uit dan de reguliere banken. Ze hebben minder risico's aan boord. Wij zijn nu ook in overleg met de EBA om te kijken of daar een apart regime voor kan komen. De sectorbanken staan ook niet hoog op mijn lijstje om naar de 4% te worden gebracht. Sterker nog, het is de vraag of 3% voor hen per se nodig is. We overleggen daarover met de EBA. Dit is in discussie. De heer Merkies maakt terecht een apart punt van deze sectorbanken.

De heer **Klaver** (GroenLinks): Ik ben heel erg blij met de stevige opstelling van de Minister. Zo hebben we hem ook leren kennen op dit dossier. De Minister geeft aan dat het onacceptabel is, als banken de kredietkraan dichtdraaien zodra de eisen worden opgeschroefd. De Kamer heeft al eerder aangegeven dat er veel meer mogelijkheden zijn om de buffers aan te laten sterken. Er is ook een motie aangenomen op dat punt. Een van de mogelijkheden is het matigen van de lonen in de sector. De Minister is al met een plan van aanpak gekomen voor de bonussen, maar de Minister heeft de Kamer ook aangegeven dat hij met de sector zal overleggen over loonmatiging. Hoe staat het daarmee? Loonmatiging zou namelijk ook bij kunnen dragen aan het versterken van de kapitaalpositie van banken.

Minister **Dijsselbloem**: Dat gaat goed. Het ingewikkelde is dat het voor het overgrote deel in cao's besloten zit. Ik zit daar niet aan tafel en dat wil ik ook niet. Ik heb heel helder de boodschap afgegeven dat het beloningsbeleid in de financiële sector in algemene zin in de hoogtijdagen volstrekt is doorgeschoten. Dit verhoudt zich slecht tot de situatie waarin de sector zich nu bevindt. Er is dus reden tot loonmatiging. Ik heb die boodschap zowel direct als indirect, via Kamerdebatten, gebracht. Ik heb nu het overzicht niet paraat, maar de cao's die het afgelopen jaar aan de orde zijn geweest zijn, zitten bijna allemaal – maar ik ga nu improviseren – op of onder de nullijn. Bonussen zijn al radicaal teruggebracht. Daar was blijkbaar geen wetgeving voor nodig, maar het extra slotje op de deur komt eraan. Ik vroeg net aan mijn buurman of we de Kamer al een brief hebben gestuurd met een overzicht van de wijze waarop dat zich ontwikkelt, maar dat kunnen we alsnog doen. Er zijn een aantal cao's heronderhandeld. De Kamer kan het ook uit de krant halen, maar ik ben bereid om dat op een rijtje te zetten. De sector en de bonden hebben echt hun verantwoordelijkheid genomen en de trend gaat richting nul. Dat is op dit moment ook terecht.

De heer **Klaver** (GroenLinks): Ik vind het heel fijn dat we daar een overzicht van kunnen krijgen. Het zou helemaal fijn zijn als we dat voor de tweede termijn van dit debat kunnen krijgen.

Minister **Dijsselbloem**: Ik weet niet wanneer de tweede termijn is.

De heer **Klaver** (GroenLinks): Ik hoor uit betrouwbare bron dat dat nog wel even duurt.

Minister **Dijsselbloem**: Na de Provinciale Statenverkiezingen, hoor ik?

De heer **Van Hijum** (CDA): Ik denk dat de Minister nog wel op de vragen over de Code Banken komt, maar hij heeft het nu expliciet over de

beloning. De Minister zegt dat de cao-ontwikkeling al de goede kant opgaat. Sterker nog, het is al in overeenstemming met wat hij wilde bereiken, maar misschien ben ik nu iets te vrij in mijn interpretatie. Welke zaken zou je per wetgeving moeten regelen en bij welke zaken moet je je uiterste best doen om de bankensector tot medewerking te krijgen, omdat dat voor een veel steviger verankering in de sector zelf zorgt? Het beloningsbeleid is daar wel een voorbeeld van. Vindt de Minister de wetgeving op dat punt strikt genomen nog nodig of is het niet meer dan een slotje op de deur, zoals hij nu zelf aangeeft?

Minister **Dijsselbloem**: Er zijn twee verschillende dingen. Toen de samenleving zo zwaar moest bijdragen aan het overeind houden van de bankensector – wat ook een maatschappelijk belang is – was het ook redelijk dat de bankensector bekeek wat men zelf kon doen om de kosten te drukken. Het beloningsbeleid in generiek zin springt er dan uit. Dat debat hebben we toen ook met elkaar gehad. Daarnaast hebben we aanleiding gevonden om op het punt van de bonussen specifieke regelgeving te maken. Dat heeft Europa ook gedaan, maar in Nederland gaan we een aantal stappen verder. Die wetgeving komt naar de Kamer en dan zullen we dat debat in detail voeren. Dat zijn twee verschillende dingen. De wet- en regelgeving, inclusief codes over beloning, was nogal versnipperd: deels bij DNB in onderliggende regelgeving, deels bij het ministerie zoals het bonusverbod voor staatsgesteunde financiële instellingen en deels in de Code Banken, zoals de vertrekpremie die daarin was gemaximeerd. We hebben gemeend dat bij elkaar te moeten brengen, zodat er meer helderheid en eenduidigheid komt. Ja, dat hebben we gedaan in de vorm van wetgeving, maar daar kunnen we aan de hand van het wetsvoorstel nadere discussie over voeren.

De heer **Van Hijum** (CDA): Dat zullen we doen. Wij hebben anderhalf jaar geleden in een rapport geschreven dat het bonusplafond 25% zou moeten zijn. Nu is het 20%, maar die richting delen wij zeer. Mijn kernvraag blijft echter wel overeind staan: Is naar het oordeel van de Minister wetgeving nodig of doet hij ook zijn best om de sector te laten zien dat het juist die intrinsieke meerwaarde van het beperken van het beloningsbeleid is dat we weer teruggaan naar normale, maatschappelijke proporties? De Minister geeft zelf aan dat het erg uit de kluiten gegroeid is. Misschien voorkom je dan ook een hele hoop juridisering, want ik begrijp dat de Raad van State misschien ook nog wat haken en ogen aan dit wetsvoorstel ziet. Hoe bereiken we het doel?

Minister **Dijsselbloem**: Ik heb het wetsvoorstel nog niet naar de Raad van State gestuurd en toch wordt mij voortdurend verteld dat de Raad van State er een opvatting over heeft. Dat is interessant. Ik neem het graag van de heer Van Hijum aan. Ik wacht het af. In algemene zin zit ik niet zo heel ver van de heer Van Hijum vandaan. Zijn kernboodschap is dat de sector zelf veel meer het voortouw, het initiatief, de verantwoordelijkheid zou moeten nemen. Daarom vroeg hij mij ook hoe ik aankijk tegen de Code Banken. Ik ben niet negatief over de zachte benadering, alsof hard altijd goed is en zacht altijd slecht. Ik vind echter dat de eed, codes, normen en waarden en het maatschappelijk statuut ten principale uit de sector zelf moeten komen, want anders geloof ik er niet in. Een maatschappelijk statuut dat door de politiek wordt afgedwongen of opgelegd aan de sector, is per definitie geen maatschappelijk statuut en heeft geen betekenis. Als de sector tegen mij zegt dat men de eed zo'n waardevol instrument vindt omdat het een verankering is van wat er echt belangrijk is en van waar men voor staat in deze sector en mij vervolgens vraagt om die doelgroep breder te maken en het wettelijk mogelijk te maken, dan ben ik daartoe bereid. Ik vind dat de sector bij dit soort onderwerpen als codes, de onafhankelijke commissie die toezicht houdt

op de code, het maatschappelijk statuut, eed en tuchtrecht, het voortouw moet nemen. Dat pakt men ook op. Mijn complimenten aan de NVB die dat gewoon oppakt en mij bestookt met: wij gaan het doen en we willen het zelfs verdergaand en ambitieuzer doen dan u ooit van plan was, maar geef ons wel het wettelijk haakje, bijvoorbeeld voor het tuchtrecht. Dat heb ik vervolgens toegezegd. Ik wil het wel in die volgorde, want anders leggen we vanuit de overheid zogenaamd eigen verantwoordelijkheid op en dwingen we het af. Iets in mij zegt dat het dan minder betekenisvol is. Volgens mij gaat dat goed. Ik merk dat de sector dit soort initiatieven serieus oppakt. Dat geldt ook voor de Code Banken. De NVB werkt nu aan een nieuwe Code Banken en is van plan om zelf een nieuwe, onafhankelijke monitoringscommissie in te stellen die zal kunnen toezien op de naleving van de principes van die nieuwe Code Banken. Perfect. Prima. Heel graag.

De heer **Van Hijum** (CDA): Voorzitter...

De **voorzitter**: Nee, ik sta geen opmerkingen in derde instantie toe. Bewaart u die maar. We houden ons hier gewoon aan regels.

De heer **Van Hijum** (CDA): Kan ik dan misschien nog een extra interruptie plegen?

De **voorzitter**: Nee, want mevrouw De Vries was eerst.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Hij mag wel voor.

De **voorzitter**: Dat is zeer galant. U mag nog één vraag stellen, maar daarna wil ik wel graag door naar het volgende blokje, want er is nog een heel stapeltje met antwoorden.

De heer **Van Hijum** (CDA): Ik denk dat ik het wel bij één vraag kan houden. Ik onderschrijf dat het gedragen moet worden in de sector en dat het initiatief uit de sector zelf moet komen. Er kan toch aanleiding zijn om de Monitoring Commissie Code Banken te handhaven, want we zitten nog midden in de omslag naar herstel van vertrouwen, met aan de ene kant de banken en aan de andere kant de samenleving en de politiek. Het garandeert dat je scherp toeziet op de toezeggingen en beloftes en dat je die ook onderdeel laat zijn van het maatschappelijke debat. Naar mijn gevoel heeft de Minister die commissie net even te snel opgeheven. We hadden de commissie nog iets langer haar werk kunnen laten doen met een set van nieuwe, aangescherpte normen die uit de sector zelf komen.

Minister **Dijsselbloem**: Het klinkt nu alsof ik actief het besluit heb genomen om die commissie op te heffen. Zo was het niet. De termijn liep af en toen heb ik de sector te kennen gegeven dat ik zowel de code als de commissie die daar toezicht op houdt zeer zinvol vind, maar dat ik ten principale vind dat de sector het voortouw moet nemen. Nogmaals, de sector is het daarmee eens en is ook voornemens om ermee door te gaan en de code te vernieuwen en aan te passen. Een aantal elementen van de eerdere code zijn inmiddels in wet- en regelgeving beland of komen daarin. Had dat wel moeten gebeuren? Wij zijn van mening dat een aantal elementen echt in wet- en regelgeving moeten worden vastgelegd, omdat we daarmee een bodem leggen waar iedereen zich aan dient te houden. Er zijn echter ook nieuwe thema's, daarom wordt de code vernieuwd op initiatief van de sector. Ik kan me voorstellen dat die commissie vast en zeker zal rapporteren over haar bevindingen, zowel aan mij als aan de Kamer, maar vooral – dat is het allerbelangrijkst – aan het grote publiek. Ik vind dat de communicatie met het grote publiek over wat de banken doen, hoe ze ertegen aankijken en welke stappen ze zelf zetten, niet belegd zou

moeten worden bij een onafhankelijke commissie. Dat zullen de banken zelf moeten doen. Ik begrijp dat je je soms even verstopt als het stormt of dat je je hoofd laag houdt. De storm is misschien nog niet helemaal gaan liggen, maar het is wel tijd dat de gezichten van de Nederlandse banken zichtbaar worden voor de Nederlandse samenleving en dat men de discussie ook volop aangaat. Die is overigens al gaande. Ik ben positief over hoe de sector op dit moment een aantal initiatieven neemt.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): De Minister zegt dat de leverage ratio van 4% straks niet zal gelden voor de Bank Nederlandse Gemeenten en de Nederlandse Waterschapsbank. Klopt dat?

Minister **Dijsselbloem**: Ja, dat heeft mevrouw De Vries goed begrepen. Het vereist wel dat de EBA erkent dat deze sectorbanken een aparte status verdienen. Daar zullen vast eisen aan worden gesteld, zodat niet iedere bank zich een sectorbank kan noemen. Er is echter aanleiding om deze banken anders te behandelen, gegeven hun assets en activiteiten. In principe wordt het onderscheid niet gemaakt door de EBA. De leverage ratio die de EBA verplicht zal stellen, zal ook voor hen gelden. Wij zijn nu in gesprek om die banken te laten erkennen als een aparte categorie. De banken zijn daar zelf ook mee bezig.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Ik vind het wel een raar onderscheid worden tussen type banken, want er zullen ook commerciële banken zijn die heel weinig risico lopen en die wel aan die eis moeten voldoen. Is dit niet vooral ingegeven door het feit dat de aandeelhouders bij moeten plussen om dat eigen vermogen op te hogen? Ik vind dat er een rare situatie ontstaat.

Minister **Dijsselbloem**: Ik luister echt goed naar mevrouw De Vries. Zij erkent de noodzaak om banken steviger te maken. Zij maakt zich zorgen over de redelijkheid en de haalbaarheid. Voor één categorie is het heel redelijk om een apart regime te hebben. Wij zetten ons daarvoor in. Vervolgens zegt mevrouw De Vries dat dat wel ingegeven zal zijn door verkeerde motieven. Daar is geen sprake van. Het is een ander type banken dat gegeven de activiteiten ook andere risico's loopt. Deze banken lopen minder risico's en dat vind ik aanleiding om aan hen andere eisen te stellen. Overigens, het beleid voor de komende jaren leidt ertoe dat er per bank andere eisen gesteld kunnen worden. Dat hangt af van de vraag of het SIFI-banken zijn, of het grote banken zijn en hoe ze uit de stresstest komen. Afhankelijk daarvan zullen er gedifferentieerde eisen gesteld worden. In dat licht is het ook redelijk om te kijken naar het specifieke karakter van sectorbanken.

De LTV-ratio is een andere ratio uit de nota die in het oog springt. In Nederland kunnen mensen een hypotheek krijgen die de waarde van het huis ver te boven gaat. Dat is echt zeer uitzonderlijk. We hebben dat debat al vaker met elkaar gevoerd. In de ons omringende landen zijn die ratio's veel en veel lager. Als we oprecht vinden dat het goed is voor het Nederlandse bankenlandschap als er meer buitenlandse partijen op de Nederlandse markt actief worden, dan is het niet verstandig om die LTV-ratio op dit risicovolle niveau te houden. Een ander tegenargument is dat je mensen met leningen opzadelt die tot grote problemen leiden zodra de prijzen dalen. Die situatie doet zich nu voor. Als je toe wilt naar een gezonde hypotheekmarkt, zowel voor de klanten die de leningen aangaan als voor de aanbodkant, dan is een lagere LTV verstandig. We hebben nu een pad afgesproken waarbij we de LTV met 1% per jaar verlagen. We versnellen dat niet, maar we hebben wel met elkaar vastgesteld dat we er daarmee niet zijn. De LTV in Nederland blijft in internationaal perspectief erg hoog, ook als we op 100% zitten. Zodra de woningmarkt er beter voorstaat, zullen we daar een politieke beslissing over nemen. Ik heb niet

het idee dat dat tot heel veel acute onrust heeft geleid op de woningmarkt; helemaal niet zelfs. Vanuit de bankenwereld heb ik veelal gehoord dat het verstandig is om de LTV te verlagen, als het maar in een verstandig tempo gebeurt. Dat zijn we nu ook aan het doen. Het is een van de elementen die scheefgegroeid zijn in ons systeem van kredietverlening voor de woningmarkt en dat moeten we geleidelijk afbouwen.

De concurrentie in de sector is een belangrijk, terugkerend element in onze debatten. We proberen buitenlandse banken hier te krijgen, we verlagen toetredingsdrempels, we willen diversificatie van het aanbod en we hebben de initiatiefnota van het CDA over kredietunies. Dat zijn allemaal elementen om het bankenlandschap en het aanbod van kredieten te verbreden. Dat blijven we doen. Een belangrijk element daarin – en dan ga ik weer terug naar het begin – is dat als wij de impliciete overheidsgaranties op de grote banken verminderen, dat ook de concurrentie ten goede zal komen. Die banken hebben nu een groot concurrentievoordeel in hun financieringskosten. De Autoriteit Consument en Markt (ACM) doet op dit moment onderzoek naar het verbreden van de concurrentie binnen de bankensector. De focus ligt daarbij op de toetreding. Een van de Kamerleden vroeg ook naar toetredingsdrempels. Halverwege dit jaar zal het ACM-onderzoek zijn afgerond.

Er zijn niet veel vragen gesteld over de beurgang van ABN AMRO en SNS. De Kamer weet dat de komende tijd de verkoopopties voor SNS zullen worden onderzocht. Ik heb NLFI, die de financiële instellingen in onze portefeuille beheert, verzocht om voor de zomer met een advies te komen over de privatisering van SNS. Daarna komt een kabinetsbesluit naar de Kamer toe. Het proces is een beetje vergelijkbaar met het proces bij ABN AMRO. We zullen een voorgenomen beslissing in de tijd zetten en opnemen onder welke voorwaarden dat kan. Zoals de Kamer weet, kijken we bij ABN AMRO naar hoe de bank ervoor staat, hoe de financiële sector ervoor staat en hoe het staat met de «appetite» in de markt; of er voldoende interesse is.

Op het punt van diversiteit in de sector vroeg de heer Klaver hoe de keuzevrijheid van spaarders kan worden vergroot. Ik hoor dat de heer Klaver ons voor een kwartiertje heeft verlaten. Dan leg ik deze beantwoording even onderop.

In het begin van mijn termijn had ik het al over de schaalgrootte van banken. De aanname van de heer Koolmees is niet onrealistisch. Hij zegt dat het proces van de vorming van een echt Europese bankenmarkt leidt tot schaalvergroting. We hebben dan het systeem zo aangepast dat de banken niet meer too big to fail zijn, omdat het systeem zo groot en stevig is dat het ook de grote banken aan zou kunnen. Banken maken dan een volgende consolidatieslag, zoals het dan eufemistisch heet, en ze worden gewoon nog groter, zodanig dat ze het systeem weer kunnen verslaan. Dat is een aanname, maar het zou kunnen gebeuren. Als het gebeurt, dan zit er een kant aan van concurrentie en van risico. Waar het concurrentie betreft, hebben we natuurlijk de mededingingsautoriteiten: de ACM en bij de Europese Commissie DG Comp. Bij grote fusies, ook in de financiële sector, zullen die mededingingsautoriteiten toetsen wat voor invloed dit heeft op de mededinging. Op het punt van risico's hebben we nu het systeem van de verklaring van geen bezwaar, die door DNB c.q. de Minister wordt gegeven. In de bankenunie gaat die bevoegdheid naar de ECB. De ECB zal dat dan toetsen.

In het licht van het risico dat de heer Koolmees beschrijft, is de macroprudentiële toets, die plaatsvindt bij grensoverschrijdende fusies en overnames, niet scherp genoeg naar ons oordeel. Wij hebben bij de evaluatie van de Antonvenetarichtlijn al aangedrongen op een effectieve toets met scherpere criteria, zodat we kunnen bepalen wanneer de schaal te groot wordt. Nogmaals, schaal alleen is niet voldoende, want het heeft altijd te maken met risico's. Die risico's hebben weer te maken met activiteiten van de bank, het karakter van de bank en de verwevenheid van

allerlei activiteiten en daarmee ook de mate van afwikkelbaarheid. Het is dus altijd een weging van verschillende risico's. De schaal en de risico's moeten op een goede manier worden verankerd in die prudentiële toets die de ECB bij overnames doet. Dat is naar onze smaak op dit moment nog niet voldoende. We zetten ons daarvoor in. De huidige Commissaris zal dit niet meer doen, maar het is voorzien dat de nieuwe Commissie met een actualisatie van de richtlijn komt. Of dat voldoende en goed gebeurt, zullen we dan beoordelen. Het staat wel op de agenda.

De heer **Merkies** (SP): Die concentratie is wel degelijk gaande. Uit de berichten blijkt dat er afgelopen jaar ettelijke honderden banken verdwenen zijn en dat er geen andere banken voor in de plaats gekomen zijn. Er zijn dus per saldo honderden banken verdwenen. Er zijn dus steeds minder banken. Als je dan naar een situatie toegaat zoals in Nederland, dan maak ik me toch wel zorgen. Op welk punt begint de Minister zich zorgen te maken over de mate van concentratie in de bankensector?

Minister **Dijsselbloem**: Ik vind het een beetje in de categorie «als dan» vallen. Wij hebben echt ongelooflijk veel banken in Europa en ook nog meerdere tientallen in Nederland. Ik weet niet waar de heer Merkies naartoe wil. Wil hij weten hoe groot het aantal banken nog mag zijn voordat ik me zorgen ga maken of betreft het de omvang van de banken? We hebben er belang bij dat er een divers bankenlandschap blijft bestaan. De heer Merkies heeft gelijk dat er onder invloed van de crisis banken zijn verdwenen. De heer Koolmees heeft gelijk dat er onder invloed van de bankenunie en de vele eisen die worden gesteld aan banken, mogelijk verdere schaalvergroting zal plaatsvinden. Kun je de vinger erop leggen bij hoeveel banken of bij welke schaalgrootte je je zorgen gaat maken? Nee, want dan kom ik terug op mijn eerste punt: size matters, maar het is niet het enige criterium.

De heer **Merkies** (SP): Het zou wel fijn zijn als de Minister om te beginnen erkent dat dit gaande is. De ACM kijkt hier niet heel erg kritisch naar. We hebben nog maar drie grote banken over in Nederland en dat heeft de ACM ook niet tegengehouden. De Europese Commissie kijkt ook niet heel erg streng naar de mededinging, waar het het concentratierisico betreft. Ik maak me er wel degelijk zorgen over dat we op een gegeven moment een paar molochs overhouden, die samen de dienst uitmaken.

Minister **Dijsselbloem**: Er zijn in Europa meer dan 6.000 banken. Qua karakter, structuur en omvang zijn ze zeer verschillend. Daar zijn we tegen aangelopen bij de vorming van de bankenunie. Het geeft niet, want het heeft ook meerwaarde. We hadden het over keuzevrijheid van consumenten en die is er volop. In dat bankenlandschap zitten ook grote banken. Wat wij nu in Nederland als een grote bank zien, was voor de crisis een middelgrote bank. Met andere woorden: Onze grote banken zijn veel kleiner geworden. Het bankenlandschap in Nederland is iets kleiner geworden, want de DSB is verdwenen en Frisia is geen onafhankelijke bank meer. Het bankenlandschap is ook veel vlakker geworden. Daar zit een dynamiek in en die zal blijven. De kredietunies kunnen een succes worden, wij verwachten dat de beurs van Amsterdam een nieuwe toekomst tegemoet gaat en er kunnen andere vormen van financiële markten ontstaan, parallel aan het bankwezen. Het bedrijfsleven wordt, zoals de Kamer weet, in belangrijke mate gefinancierd door banken. In de VS is dat al veel minder het geval. Daar zorgen andere financiële markten voor een groot deel voor de kredietverlening, ook in het midden- en kleinbedrijf. Dit soort dynamiek zal er zijn. Ik geloof niet dat we tot pessimisme hoeven te vervallen. We moeten gewoon zorgen dat we goede mechanismen hebben om toe te zien op voldoende mededinging,

zodat er geen sprake is van marktmisbruik. We hebben daartoe de afgelopen jaren veel nieuwe wet- en regelgeving ontworpen. Bij overnames en fusies, ook internationale, moet de financiële stabiliteit van de bankensector getoetst worden. Het maakt inderdaad niet uit of de overname vanuit de VS gebeurt. Ik vind die stabiliteit het belangrijkste criterium. Het heeft dus te maken met de grootte van het nieuwe bedrijf, maar ook met de samenstelling en de aard van de nieuwe bank.

De heer **Koolmees** (D66): Ik ben heel blij met deze ontwikkeling. Ik denk dat het inderdaad verstandig is om die macroprudentiële toets aan te scherpen. Om wat specifiek te zijn: als de omvangdiscussie, de «too big»-discussie, wordt uitgewerkt in een richtlijn en deze door de onderhandelingen terecht komt in de regels voor de toezichthouder, dan kan de toezichthouder dat gebruiken voor de toets bij overnames, consolidaties en dat soort zaken.

Minister **Dijsselbloem**: Het is nu te impliciet. De macroprudentiële toets richt zich nu op financiële stabiliteit in algemene zin. In het licht van de bankenunie, hebben we inmiddels allerlei eisen gesteld ten aanzien van kapitaalratio's, extra buffers, systeembuffers, afwikkelbaarheid, etc. Het element van schaal zit daar gewoon in. Voor de afwikkelplannen maakt het heel veel uit of je het hebt over een grote, ingewikkelde financiële instelling of een kleine bank. Voor de extra buffers en systeemrelevante buffers, maakt het heel veel uit of een bank systeemrelevant is en dus groot is. Nogmaals, het is nu te impliciet. De vele eisen die we stellen en de waarborgen die we inmiddels hebben ontwikkeld in Europees verband, moeten ook verankerd worden in die toets die ziet op de gevolgen van overnames en fusies op de financiële stabiliteit. We zullen dat expliciteren. Gegeven de interesse van de Kamer, zal ik de Kamer expliciet informeren over die ontwikkeling. Ik verwacht nieuwe voorstellen van de nieuwe Commissie.

De heer **Koolmees** (D66): Ik bedank de Minister, want ik ben er heel blij mee. De eerste reactie van de Minister was iets minder positief, maar ik ben hier blij mee. Ik ben zeer benieuwd hoe de Minister dit gaat regelen.

De **voorzitter**: Ik stel voor dat de Minister even vaart maakt met het vervolg van zijn betoog.

Minister **Dijsselbloem**: Ik zal het proberen. De heer Nijboer en de heer Koolmees spraken over standaardproducten. We zijn het eens over het belang daarvan. Wij hebben het initiatief genomen door een onderzoek naar standaardproducten in te stellen. We onderzoeken hoe die doelstellingen kunnen worden bereikt. Dat onderzoek loopt op dit moment. Er wordt gesproken met stakeholders, zoals de consumentenbond, KiFid, AFM, DNB en uiteraard de aanbieders. Alle opties zijn daarbij nog open. Ik heb verschillende Kamerleden vandaag horen waarschuwen voor te veel regelgeving. Laat ook de verantwoordelijkheid bij de sector om een aantal goede ontwikkelingen op te pakken! Ik kom in maart of april bij de Kamer met de uitkomsten van dat onderzoek en uiteraard met voorstellen om dit verder te brengen.

De heer **Nijboer** (PvdA): Ik vind het verstandig dat de sector het initiatief neemt. Ik vind het uitstekend dat alle opties open zijn bij de vormgeving. Als de standaardproducten er maar wel komen, want dat vind ik belangrijk. Als de optie «ze komen er niet» ook open is, dan stelt me dat teleur. Ik verzoek de Minister te zorgen voor vergelijkbare producten, zodat mensen de prijzen van een hypotheek, een overlijdensrisicoverzekering of een arbeidsongeschiktheidsverzekering kunnen vergelijken.

Minister **Dijsselbloem**: Ik hoor de heer Nijboer goed. Dan kom ik op de reeks Liikanen, Volcker, Vickers in Engeland en Wijffels. Dat betreft de scheiding van banken, dan wel het verbieden van bepaalde functies. Barnier hoort eigenlijk achteraan dit rijtje. Op de een of andere manier is zijn voorstel nogal negatief geframet. Ik hoor dat ook terug in de reacties van de Kamer. Ik weet niet of dat terecht is. Het voorstel van Barnier omvat een onvoorwaardelijk verbod op handel voor eigen rekening, zonder beslissingsruimte voor de toezichthouder. Het voorziet ook in de scheiding van handelsactiviteiten binnen banken wanneer die bepaalde drempelwaardes overstijgen. Daar heeft de toezichthouder wel discretionaire ruimte. De ECB zal die toezichthouder zijn. De voorstellen van Commissaris Barnier zijn naar onze analyse sterk in lijn met het pleidooi van Liikanen en dat van Wijffels en met de bankenvisie van het Nederlandse kabinet. Het is op het punt van speculeren en handel voor eigen rekening zeer streng en op het punt van scheiding van activiteiten gewoon effectief. Je moet altijd in staat zijn om de risico's te beheersen en weg te houden van je nutsactiviteiten. Volgens mij is dat een goede lijn. Het is in ieder geval in lijn met de voorstellen in onze bankenvisie. Ik was verbaasd over de negatieve reacties in de pers op de voorstellen van Barnier. We zullen trouwens op die voorstellen zeer uitgebreid reageren in de vorm van een fiche, zoals we dat altijd doen met Commissievoorstellen. Dat fiche komt naar de Kamer en dan kunnen we het debat in detail voeren.

De heer **Van Hijum** (CDA): Mijn beeld is dat de regels alleen de 30 grootste banken in de Europese Unie betreffen en dat in Nederland alleen ING daaronder valt. Kan de Minister daar iets meer over zeggen?

Minister **Dijsselbloem**: Ik kan het zo niet zeggen. Het aantal banken dat zo handelt voor eigen rekening zal beperkt zijn, maar het aantal banken waar het scheiden van de nutsactiviteiten en handelsactiviteiten nodig is, is naar mijn verwachting groter. Het geldt in ieder geval voor alle banken die zich kwalificeren als een global systematically important institution. Dat zijn banken met een balanstotaal van meer dan 30 miljard euro, die voldoen aan nadere voorwaarden. In Nederland hebben we niet heel veel van dat soort grote banken meer. Het gaat in ieder geval over ING. Het tweede criterium is 10% of meer van het balanstotaal aan handelsactiviteiten. Mogelijk zijn er vier banken die groot genoeg zijn om aan dat tweede criterium te voldoen: ABN AMRO, ING, Rabobank en SNS. In de fiche over de richtlijn zullen we daar nog nader op ingaan.

De heer **Merkies** (SP): Eén van de zorgen die werden geuit, was dat het aan de toezichthouders in de landen zelf wordt overgelaten of activiteiten als risicovol worden bestempeld en moeten worden afgescheiden. Je kunt dan een soort toezichtconcurrentie krijgen. Deelt de Minister die zorg en kan hij daar in de fiche op ingaan?

Minister **Dijsselbloem**: Een deel van de wet- en regelgeving ten aanzien van de banken geldt Europabreed. Dat geldt hier dus ook. We kunnen niet zeggen dat deze bevoegdheid voor alle landen toekomt aan de ECB, want de ECB heeft bijvoorbeeld geen zeggenschap in het Verenigd Koninkrijk. De richtlijn van Commissaris Barnier moet toepasbaar zijn in de hele EU. Het komt dan neer op de nationale toezichthouders. Vervolgens is er veel voor te zeggen om voor de landen die binnen die bankenunie deelnemen tot verdere eenvormigheid van de criteria en de beoordeling daarvan te komen. Dat zullen in ieder geval de landen in de Eurozone zijn. Dat geldt ook voor andere onderdelen, zoals de Bank Resolution and Recovery Directive (BRRD). De BRRD geldt ook in Zweden en in het Verenigd Koninkrijk, waar geen gezamenlijke toezichthouder is. Het is dus onvermijdelijk.

De heer **Merkies** (SP): De crux is natuurlijk dat als je het zo aanpast dat het voor Engeland niets meer doet, Engeland hiermee akkoord zal zijn. De grap is echter dat daar juist die banken zitten met die handelsactiviteiten die je juist zou willen splitsen. Ik hoop dat het wel op zo'n manier wordt vormgegeven dat het nog wat betekent voor Engeland.

Minister **Dijsselbloem**: De Britten verzetten zich zeer tegen bepaalde onderdelen, zoals het bonusbeleid. Er zijn ook onderdelen waar de Britten het voortouw nemen en zelfs voorstellen ontwikkelen. Dat geldt ook voor dit punt. Het rapport van Vickers heeft dezelfde lijn. Het is op dit moment een voorstel van de Commissie. Nogmaals, ik zal er uitgebreid schriftelijk op reageren. Vervolgens krijgen we gewoon de onderhandelingen en dan zullen we ook merken hoe de Britten erin zitten. Dit is echter niet een onderwerp waarop ik verwacht dat zij zullen proberen de regels onschadelijk te maken.

Mevrouw **Aukje de Vries** (VVD): Ik heb nog een vraag om dit te verhelderen. Commissie-De Wit heeft een scheiding binnen de instellingen geadviseerd. Heeft het voorstel in de kabinetsvisie dat ook als doel? Hoe zit het met de regelgeving die nu op Europese schaal is aangekondigd?

Minister **Dijsselbloem**: Wij zullen niet met nationale regelgeving komen. We gaan dit gewoon Europees regelen. Het betreft een scheiding binnen banken van activiteiten en daarmee de risico's binnen banken. Het betreft niet het scheiden van de banken zelf.

De heer **Nijboer** (PvdA): Wij krijgen de fiche en het debat nog. Ik wil die discussie dus hier niet voeren. We stonden wat kritisch tegenover de voorstellen van Barnier. Dat heeft betrekking op drie thema's. Wil de Minister daar in de fiche op ingaan? Geldt het verbod op handel voor eigen rekening ook voor kleinere banken of geldt het eigenlijk alleen voor ING? Dan heeft het een beperkte invloed. Hoort market making onder de afscheiding? Is er geen risico op versnippering door heel veel bevoegdheden bij decentrale toezichthouders te beleggen? Door de tijd kwam ik in mijn inbreng niet aan deze drie inhoudelijke hoofdpunten toe. Dat zijn de drie vragen die wij nog hebben bij de voorstellen.

Minister **Dijsselbloem**: Ik zeg zonder meer toe dat we daar in de fiche op in zullen gaan. Ten aanzien van dat laatste punt heb ik al aangegeven waarom nationale toezichthouders het zullen moeten uitvoeren. Je kunt nog discussiëren over de discretionaire ruimte die nationale toezichthouders dan toekomt. Dat hangt dan weer af van de mate van detail van de regelgeving. In de fiche zullen we daar meer in detail op ingaan. Dan kom ik bij de varia. Ik begin met het kopje justitie. Verschillende leden spraken over financiële fraude en ze vroegen of dat nu goed geregeld is. Er is een duidelijke tendens om wet- en regelgeving strenger te maken. Dat geldt ook voor fraude, allerlei vormen van witteboordencriminaliteit en marktmisbruik. Dat gebeurt met name in Europa met de nieuwe verordening op marktmisbruik en de maximum boete die ook voor natuurlijke personen zal gelden. Er is net gesproken over de minimum en maximum straf, die overigens ruimte laten om daar nog verder in te gaan. Ten minste vier jaar is de grens geworden. Inderdaad, met een PvdA-rapporteur in het Europees Parlement is het een goede richtlijn. Ik zeg dat volstrekt objectief. Ik weet dat de Kamer me steunt. Kortom, op allerlei terreinen wordt de wetgeving aangepast. Een ander deel van de vragen en opmerkingen richtte zich op wat je vervolgens doet met die wet- en regelgeving. We moeten daar vrij scherp in zijn. Als instellingen zich schuldig hebben gemaakt aan valsheid in geschrifte, marktmisbruik of fraude, dan is het sowieso aan het OM om te

beoordelen of het een zaak is en of de zaak voor de rechter moet worden gebracht of dat het geschikt moet worden. Ik ben niet van de lijn dat schikken slecht is of dat schikken afkopen is. Een schikking kan soms tot hogere boetes leiden dan een rechter waarschijnlijk zal opleggen. Een schikking kan gepaard gaan met vergaande afspraken over maatregelen die intern in de organisatie genomen moeten worden, bijvoorbeeld door de betrokkenheid van de toezichthouder. Dat kan zijn: reorganisatie, herstructurering, andere protocollen, andere werkwijzen tot en met het ontslag van mensen. Dat kan allemaal onderdeel zijn van de schikking als de toezichthouder daar ook bij betrokken is en dat is bij een aantal van de recente voorbeelden het geval. Iedereen is onschuldig totdat het tegendeel bewezen is, maar de Kamer weet dat als personen zeer bewust de zaak hebben gefleest, het OM dat buitengewoon serieus moet onderzoeken.

In het geval van Libor gebeurt dit ook. We hoeven het Libor-debat hier niet te herhalen, maar daar is een schikking getroffen met de instelling met een historisch hoge boete. Mensen die dan niet rechtsreeks zelf verantwoordelijk waren voor de fraude, waren onderdeel van de schikking. Die mensen die zich mogelijk persoonlijk schuldig hebben gemaakt aan fraude, zijn nog onderwerp van onderzoek. Het OM zal aangegeven of ze vervolgd worden. Ik vind dat ook de enige juiste wijze. Het komt aan de politiek toe, het kabinet en de Kamer, om een oordeel te vormen over wet- en regelgeving, over de wijze waarop de rechtspraak is ingericht en over het wettelijke instrumentarium. We moeten niet van geval tot geval, over individuen maar ook niet over instellingen, een opvatting ontwikkelen over welke straf er zou moeten volgen. Een opvatting hebben over het beleid is prima, maar een opvatting over de casuïstiek lijkt me niet juist.

De heer **Merkies** (SP): De Minister zegt dat we het debat niet over moeten doen, maar hij doet het vervolgens zelf wel. Ik wijs hem op de Aanwijzing hoge transacties en bijzondere transacties die speciaal is ingesteld naar aanleiding van de bouwfraude, waarin geschikt werd. Daar staat: « (...) niet transigeren in dergelijke zaken (...), tenzij daar een zeer goede reden voor is». Daar zit het probleem. Je gaat er automatisch vanuit dat je niet schikt en je moet wel een bijzonder goede reden hebben om wel te schikken. Ik ga het debat over de Libor-fraude niet overdoen, maar ik wil toch een kijkje in de toekomst hebben. Ik maak mij zorgen over de mogelijkheid dat het Openbaar Ministerie bij toekomstige, grote fraudezaken opnieuw zegt dat de uitzonderlijk goede reden luidt dat de zaak te complex is. Ik vind dat een zeer slechte reden, want grote fraudezaken zijn altijd complex.

Minister **Dijsselbloem**: Soms kan het veel effectiever zijn, zeker bij instellingen, om snel en effectief een hoge boete op te leggen die verbonden is aan verdergaande maatregelen, zoals sancties intern, dan een langdurige rechtszaak in te gaan met een ongewisse uitkomst. Die afweging kan gemaakt worden, ook binnen de formulering die de heer Merkies net voorlas. Ik deel met de heer Merkies dat we scherp moeten zijn op het aspect van rechtvaardigheid. Schikkingen mogen nooit zo uitpakken dat het een afkoop wordt van diegenen die het kunnen betalen, waardoor elementaire gevoelens van rechtvaardigheid in onze samenleving in het geding komen. Dat tast het vertrouwen in de rechtsstaat aan. Dat is niet zwart-wit. Er is altijd sprake van een weging. De formulering van de heer Merkies laat ook ruimte voor die weging. Als de heer Merkies die formulering wil aanscherpen, nodig ik hem uit om het debat te voeren met de Minister van Veiligheid en Justitie. Ik wil er niet voor wegduiken, maar het debat zou dan breder dan alleen de financiële sector moeten zijn. Dit type criminaliteit, fraude, marktmisbruik en witwassen, doet zich namelijk niet alleen in de financiële sector voor. De beleidslijn hierin zou ten principale breder ter discussie moeten worden gesteld. De heer

Merkies moet het debat dan met de Minister van Veiligheid en Justitie voeren.

De heer **Merkies** (SP): Het klopt dat dat debat met de Minister van Veiligheid en Justitie gevoerd moet worden. In het vorige debat over de Libor-fraude heb ik hem daarom erbij gevraagd. Over de bouwfraude zou je kunnen zeggen dat het wel fijn is om het snel geregeld te hebben. Als er niet geschikt was, dan had dat inderdaad lang geduurd. Ik denk dat het voor het rechtsgevoel voor de mensen in de maatschappij wel belangrijk is.

Minister **Dijsselbloem**: Het element van het rechtsgevoel en het behouden van het vertrouwen in de rechtsstaat is hierin absoluut belangrijk. Het is dus een legitiem debat. We hebben natuurlijk nog recent een zaak gehad in de accountantswereld, waar hetzelfde vraagstuk zich voordeed. Het ging toen om fraude, witwassen en valsheid in geschrifte. Het OM heeft gezegd dat het onderzoek naar de mensen die daar rechtstreeks verantwoordelijk voor gehouden kunnen worden, gewoon voortgezet wordt. Mogelijk wordt er vervolging ingesteld. De schikking richtte zich daar op de accountantsfirma.

Dan heb ik nog enkele varia. Ik bedoel het niet als trivia, want dat is echt wat anders. We zullen ongetwijfeld verder spreken over het toezicht op de bankensector aan de hand van het evaluatierapport van de nationalisatie van SNS. We hebben daar natuurlijk ook al veel over gesproken, ook aan de hand van de commissie-De Wit. Er is heel veel gebeurd op dat punt. In bijlage A van de kabinetsvisie gaan we in op de implementatie van de aanbevelingen van de commissie-De Wit. We hebben daar het nodige opgenomen over de activiteiten en de veranderingen bij DNB. Er is een volledig nieuwe toezichtsmethodologie ingevoerd onder de titel «Focus» en er is een divisie met cross-sectorale expertisecentra opgericht. Dat is een lelijk woord, maar het is om zeker te stellen dat er voldoende kennis en effectiviteit is op het punt van interventie en handhaving.

Het thema gedrag en cultuur is volledig ontwikkeld. Daarmee loopt DNB in internationaal opzicht echt voorop. Er is echt nagedacht over hoe je daarmee omgaat en op welke wijze je dat inbouwt in de toetsing en de beoordeling van de prudentiële risico's. Bedrijfsmodellen en strategie worden tegenwoordig ook in risicoanalyses meegenomen. De Kamer weet dat de Interventiewet is aangepast. Op onderdelen zullen we die wet nog verder versterken.

Er wordt nu hard gewerkt aan resolutieplannen, waar ik recent nog een stand-van-zakenbrief over heb gestuurd. We zullen nog verder komen te spreken over het vraagstuk van de governance aan de hand van de uitkomsten van de evaluatiecommissie. De Kamer krijgt op zeer korte termijn een kabinetsreactie op het evaluatierapport. We kunnen het debat dan verder voeren.

Dan kom ik op de lobbyactiviteiten. Ik aarzel, omdat ik vind dat ook dit breder zou moeten worden aangevlogen dan sec de financiële sector. Als ik mij die opvatting mag permitteren: Ik vind dat het ook de Tweede Kamer zou moeten omvatten. Ik ben lang Kamerlid geweest en ik heb me weleens bekreund over de lobbyactiviteiten in en om de Kamer. Hetzelfde geldt voor de ministeries. Het is onmogelijk om alle contacten en activiteiten transparant te maken. Je kunt het proces van de totstandkoming van wetgeving, met wie wordt gesproken en welke invloed welke partijen hebben wel transparant maken. Tegenwoordig gaat wetgeving standaard in een consultatieronde via internet. Iedereen kan daarop reageren. Als grote maatschappelijke organisaties reageren, dan vragen wij of zij het goed vinden dat die reacties openbaar worden gemaakt. Daar zou een kwetsbaarheid in kunnen zitten, maar de grote lobbyclubs – waar de Kamer zich misschien zorgen over maakt – zeggen altijd ja. Sterker nog, ze sturen hun reactie op de wetgeving meestal alvast naar de Tweede

Kamer. Transparantie? Ja. Waar mogelijk verdere verbetering? Zeker. Ik vind het een belangrijk thema en ik sta er helemaal niet defensief in. Ik wil echter niet de indruk wekken dat elk contact in de openbaarheid moet plaatsvinden of openbaar moet worden gemaakt. We moeten ook niet doorschieten. Er is een initiatiefwetsvoorstel aangekondigd of al ingediend van mevrouw Bouwmeester over de transparantie van lobbyactiviteiten. Dat lijkt me een goed moment om de discussie over de wijze waarop je dat dan doet en wat je verplicht moet stellen, in de breedte verder te voeren.

De heer **Merkies** (SP): Ik stel het specifiek hier aan de orde, omdat het een van de aanbevelingen was van de parlementaire enquêtecommissie. Je moet het inderdaad op verschillende punten aanvlagen. Het betreft niet alleen lobbyactiviteiten bij de Kamer, maar ook lobbyactiviteiten bij de toezichthouder. Lobbyactiviteiten vinden op veel verschillende niveaus plaats, daarom denk ik dat het goed is als de Minister een keer een brief schrijft die niet alleen op één punt ingaat. Het betreft bijvoorbeeld ook de lobbyactiviteiten bij de Europese Commissie, want een wetsvoorstel uit Europa begint daar. In principe zou ik daar ook een legislative footprint willen hebben. We kunnen dat misschien niet afdwingen, maar de Minister kan daar natuurlijk wel invloed op uitoefenen. Die legislative footprint, zoals die er nu in staat, betreft eigenlijk alleen maar de consultatie en niet alle lobbyactiviteiten rondom die wet. Ik denk dat we het wel wat breder zouden moeten trekken dan dat.

Minister **Dijsselbloem**: Ik zeg geen brief toe. Het Ministerie van Financiën heeft zeer brede onderwerpen onderhanden en heeft zeer brede contacten met allerlei maatschappelijke organisaties met uiteenlopende belangen. Ik begrijp dat het nu de financiële sector betreft. Ik weet niet wat ik in die brief zou moeten schrijven. Hoe een lobby plaatsvindt? Dat gebeurt in ieder geval zeer gediversifieerd, op allerlei plekken, in allerlei vormen en in allerlei stadia. Is een lobby daarmee verdacht of niet toelaatbaar? Nee, mijn indruk is dat bijvoorbeeld de lobby van de NVB over de leverage ratio in volle openheid is gebeurd. Ik heb met interesse gekeken naar Buitenhof. Het is zeer inhoudelijk. Ga naar de website van de NVB en je ziet wat de financiële sector vindt van deze thema's. Het is echter aan de Kamer om te oordelen, te beoordelen en zo nodig te veroordelen. Nogmaals, waar wij mogelijkheden hebben om dat transparanter te maken, doen wij dat ook. De reacties op de consultatierondes verwerken wij, becommentariëren wij ook en we noemen ze ook in het uiteindelijke wetsvoorstel. In de memorie van toelichting gaan we tegenwoordig standaard in op wat er uit de consultatierondes is gekomen en van wie. Ik sta open voor verdere mogelijkheden. Op de vraag om nog eens een brief te sturen, is mijn antwoord echter nee. Als de heer Merkies zegt dat ik dit of dat anders moet doen, dan kan ik erover nadenken en erop reageren.

De heer **Merkies** (SP): Ik heb een aantal voorstellen genoemd. Ze staan ook op onze website om na te lezen. Er zijn nu twee rapporten uitgedeeld en wij hebben wat op onze website staan. Over het breder trekken: De Minister antwoordt zelf op vragen van onder andere de heer Nijboer dat per sector naar die transparantie gekeken zal moeten worden. Ik neem aan dat de Minister ook een plan heeft voor de financiële sector.

Minister **Dijsselbloem**: Ik heb aangegeven hoe we hiermee omgaan. Nogmaals, ik sta open voor specifieke, concrete voorstellen, maar die hoor ik niet van de heer Merkies. In brede zin lijkt me dat de behandeling van het initiatiefwetsvoorstel van mevrouw Bouwmeester het moment is om verder afspraken te maken over de wijze waarop we de transparantie kunnen bevorderen voor de rijksoverheid en/of de Tweede Kamer.

De heer **Merkies** (SP): Ik maak hier echt bezwaar tegen. Ik heb hier een hele lijst genoemd en dan zegt de Minister dat hij dat niet hoort. Ik zou nog even de tekst nakijken. Ik heb daarom ook verwezen naar onze website. Ik heb wel degelijk een aantal concrete voorstellen genoemd waar de Minister nog niet op in is gegaan.

De **voorzitter**: Dat had u ook in de tweede termijn kunnen benoemen.

De heer **Klaver** (GroenLinks): De Minister geeft terecht aan dat er zeer veel contacten zijn met lobbygroepen, ook met de Tweede Kamer. Alle voorstellen die van achter deze tafel komen, komen ook weer van lobbyclubs. Misschien komen ze niet van de bankensector, maar dan meer uit de ngo-wereld, waar wij onze voelsprietten uit hebben staan. Ik vind het zeer terecht dat de Minister zegt dat overal transparantie over moet komen. Ik kan de vraag van de heer Merkies naar een brief misschien wat specificeren. We moeten echt zoeken naar de wijze waarop we hiermee om moeten gaan. Ik denk dat het goed is voor het debat, als de Minister een brief stuurt waarin hij aangeeft op welke wijze het Ministerie van Financiën nu inzichtelijk maakt welke contacten met lobbygroepen er zijn, hoe men dat probeert transparant te maken en welke eventuele andere stappen naar aanleiding van dit debat het ministerie nog zou willen zetten. Is de Minister daartoe bereid? We hebben dan namelijk een stuk waar we met het kabinet over kunnen spreken en dan kunnen we ook de wensen vanuit de Kamer weer naar voren brengen. Mijn punt betreft bijvoorbeeld niet de consultatie van wetgeving, maar het punt van de bankenlobby die wordt betrokken bij de beantwoording van Kamervragen, zoals commissie-De Wit ook naar voren bracht. Ik hoor ook dat er op congressen van de Nederlandse Vereniging van Belastingadviseurs blijkbaar overleg is geweest over de strategie voor het omgaan met de motie-Klaver die oproept een einde te maken aan Nederland als belastingparadijs.

Minister **Dijsselbloem**: Ik wil niet in een defensieve positie komen op dit thema, omdat ik het belangrijk vind. Ik wil maximale openheid betrachten. Ik vermoed zelfs dat de maatschappelijke organisaties er helemaal geen problemen mee hebben om kenbaar te maken met wie ze praten en waarom. Tegelijkertijd wil ik niet in de situatie terechtkomen dat we een register moeten aanleggen, waarin we elk contact van een ambtenaar van het ministerie met een maatschappelijke organisatie meteen moeten melden. Dat is echt zinloos en overkill. Ik vind het verzoek om een brief te schrijven over wat het ministerie nog meer zou moeten doen, nog steeds te ongericht. Ik wacht de voorstellen van de Kamer af. Als het niet alleen de financiële sector betreft, maar generiek beleid, zoals hoe de rijksoverheid omgaat met de lobby, hoe Brussel omgaat met de lobby of hoe de Kamer omgaat met de lobby, dan moeten we het debat verder voeren aan de hand van concrete voorstellen. Die zijn er blijkbaar van de SP. Ik zal daar in de tweede termijn op ingaan. Ik weet van een initiatiefwetsvoorstel van mevrouw Bouwmeester dat in omloop is. Dat lijkt me de manier om het verder uit te werken.

De heer **Klaver** (GroenLinks): Ik vraag om die brief, omdat ik denk dat de Kamer er bij het ministerie nog een keer op terug moet komen. Als je hier een debat aanvraagt, dan is er altijd een Kamerlid dat zegt dat het eerst een brief wil ontvangen over het onderwerp waarover we zouden kunnen spreken. Dat proberen we voor te zijn, door nu te vragen om die brief. Ik snap de Minister heel goed. Ik vraag hier ook helemaal niet om een register op te tuigen of allerlei ingewikkelde zaken. Ik probeer op een rijtje te zetten wat er nu al gebeurt. Ik heb niet scherp wat het ministerie nu al allemaal doet. Misschien is dat wel veel transparanter dan wat de Tweede Kamer op dit moment aan regels hanteert. Zet dat nou eens op een rij!

Wellicht krijgt de Minister naar aanleiding van het debat vandaag nog nieuwe suggesties die hij ook wel zou willen doen. Dan hebben we in ieder geval een aanknopingspunt om met elkaar te kijken hoe je tot invulling kan komen. Het lijkt me ook niet gewenst als ieder contact gerapporteerd moet worden of dat, als een ambtenaar een kopje koffie drinkt met iemand, er dan gelijk een enorm dossier moet worden aangelegd. Daar zoekt niemand hier naar. Ik zoek naar iets meer duidelijkheid en transparantie in die contacten. Ik daag de Minister daartoe uit.

Minister Dijsselbloem: De Kamer zegt een debat te willen voeren en heeft daar een brief voor nodig. Mijn antwoord is dat ik op dit moment niet voldoende inspiratie heb om een brief te sturen. Het spijt mij. Ik wil echter de SP recht doen. Ik zal de inbreng van de heer Merkies nog eens nalezen en ik zal in de tweede termijn op zijn voorstellen ingaan. Mogelijk is dat aanleiding om daarna verder te discussiëren. Nogmaals, ik vind het meer voor de hand liggen om dat in brede zin te doen, aan de hand van voorstellen en dan ook rijksoverheidsbreed, dan nu specifiek voor de bankensector. Het is overigens interessant dat in diezelfde uitzending van Buitenhof de interviewer precies had gelezen op welke wijze wij met een lobbyactiviteit van de NVB op een specifiek onderwerp waren omgegaan en daar vervolgens de vinger naast legde. Daar kon je dus gewoon aan zien dat wij in onze stukken transparant maken hoe wij omgaan met de inbreng en wensen van lobbyorganisaties. Mocht iemand het niet gezien hebben: bij Uitzending Gemist is het te zien.

Verschillende woordvoerders hebben gesproken over eisen aan de verslaglegging. Net als bij andere ondernemingen, is het bij banken van groot belang dat investeerders en ook breder belanghebbenden zo veel mogelijk inzicht hebben in de activiteiten van de onderneming. Daar is generieke wet- en regelgeving voor. De eisen aan de verslaglegging zijn de afgelopen jaren al verbreed. Er moet tegenwoordig ook veel niet-financiële informatie worden geboden, bijvoorbeeld op het terrein van milieu, personeel en andere maatschappelijke aangelegenheden. Hier geldt ook dat er steeds meer voortvloeit uit Europese richtlijnen. Op dit moment wordt in Brussel onderhandeld over een richtlijn op grond waarvan grotere ondernemingen in hun verslaglegging nog meer inzicht moeten geven in die niet-financiële informatie, bijvoorbeeld ten aanzien van duurzaamheid, respect voor mensenrechten en de bestrijding van corruptie en omkoping. Die discussie vindt nu volop plaats. Dit thema is weer breder dan alleen de financiële sector, daarom ligt dit primair op het terrein van Minister Opstelten. Hij gaat over de wet- en regelgeving ten aanzien van de verslaglegging van ondernemingen.

Is de Minister bereid om onderzoek te laten doen naar de risico's van de CO₂-bubble? Daar zou de Engelse centrale bank al iets van hebben gevonden. Misschien kan ik in de tweede termijn hierop terugkomen, dan kan ik ook kennis nemen van wat de Engelse centrale bank van de CO₂-bubble vindt. Ik zou niet tegen elkaar uitgespeeld willen worden op dit punt. De voorzitter suggereert dat ik op dat punt schriftelijk reageer.

De heer Klaver (GroenLinks): Als de Minister wel inspiratie heeft om op dat punt een brief te sturen, dan wordt dat zeer gewaardeerd. Ik zal de Minister het artikel waaruit ik mijn informatie haal, doen toekomen.

Minister Dijsselbloem: De heer Klaver wordt zeer geholpen door de voorzitter. Ik zeg dat graag toe.

Mevrouw De Vries vroeg naar de effectiviteit van Wijzer in geldzaken. Ja, daar wordt echt naar gekeken. De doelstellingen worden jaarlijks geëvalueerd. Het afgelopen najaar heeft een uitgebreide evaluatie plaatsgevonden van de afgelopen vijf jaar. Die evaluatie heeft ook geleid tot een aangescherpte strategie. De afzonderlijke activiteiten, zoals de week van het geld of de pensioen driedaagse, worden afzonderlijk

geëvalueerd. Meer informatie daarover is beschikbaar als de Kamer daaraan hecht.

Tot slot vroeg de heer Klaver naar de keuzemogelijkheden van spaarders. Ze zijn ook een paar keer genoemd. Mijn beeld van de Nederlandse bankensector is toch iets anders. Er is een grote diversiteit, niet alleen in schaal en omvang, maar ook in het type banken. De heer Klaver weet dat er banken zijn die zich sec profileren als duurzaam en zeer maatschappelijk verantwoord en daar ook hun kracht van hebben gemaakt. Met die banken gaat het heel goed. Ik weet niet wat ik zou moeten doen om de keuzemogelijkheid van spaarders te vergroten, want die is er al volop in de Nederlandse bankensector.

De heer **Klaver** (GroenLinks): Het overstappen van de ene naar de andere bank is vaak een heel moeilijk punt vanwege de nummerportabiliteit. Ik zie de heer Koolmees al heel blij worden. Dat is ook een heel lastig dossier en dat zal ook nog wel even op zich laten wachten. Ik vroeg daarom of er ook meer keuzemogelijkheid kan komen binnen de banken, zodat er meer druk van consumenten kan komen op de wijze waarop banken opereren.

Minister **Dijsselbloem**: Ik vind het echt de verantwoordelijkheid van banken zelf of zij binnen hun aanbod van producten onderscheid willen maken in het type cliënt en wat die cliënt belangrijk vindt qua maatschappelijke waarde in relatie tot rendementseisen. Daar ga ik echt niet in treden. Als een bank denkt dat het maatschappelijk waardevol, commercieel interessant of beide is om verder te diversifiëren in het aanbod, dan is dat de keuze van de bank. Ik heb geen aanleiding om dat vanuit de overheid voor te schrijven of te entameren. Ik vind het ook principieel niet juist.

De heer **Klaver** (GroenLinks): Tegelijkertijd schrijft de Minister wel in zijn bankenvisie dat hij een sector met voldoende concurrentie belangrijk vindt. Concurrentie zorgt ook voor voldoende keuzevrijheid voor de consument. Zojuist hebben we geconcludeerd dat die keuzevrijheid lastig is, omdat overstappen een hele stap is voor consumenten. Is het vanuit die optiek niet gerechtvaardigd dat de Minister zich daar wat meer tegenaan bemoeit? Hij hoeft dat niet te doen in de vorm van verplichtende regelgeving. Misschien kan hij in een goed gesprek met de bankensector kijken of de banken bereid zijn om meer transparantie te betrachten.

Minister **Dijsselbloem**: Ik denk dat het sowieso in het belang van de banken is om zo transparant mogelijk te zijn over hun productaanbod. Er zijn overigens mensen die denken dat het productaanbod te divers is en daardoor niet transparant. Zij vinden dat er meer standaardproducten moeten komen, maar dit ter zijde. Ik vind dat er voor Nederlandse spaarders echt een breed palet aan keuzemogelijkheden is, met zeer verschillende rekeningen en zeer verschillende wijzen waarom ze kunnen beleggen met verschillende kwaliteitsstandaarden. Ik zie daar geen rol voor de overheid.

De heer **Koolmees** (D66): Ik kom nog even terug op de verslaglegging. Het algemene punt van de Minister is dat er Europese richtlijnen zijn en dat er nu al een heel aantal stappen worden gezet op het gebied van mensenrechten en milieu. Het bijzondere is dat de financiële sector investeert in allerlei sectoren voor een heleboel bedrijven. We merken ook dat mensen het belangrijk vinden om te weten wat de verschillende financiële instellingen met hun geld doen. Er zijn voorbeelden van banken die vooruit lopen en die heel erg transparant maken waar ze hun geld in beleggen. Je ziet ook dat er grote diversiteit is. Ziet de Minister mogelijkheden om de eisen aan de verslaglegging te verbreden, zodat beter te zien is waarin het geld geïnvesteerd wordt?

Minister **Dijsselbloem**: Dan heb ik mij niet duidelijk uitgedrukt. Naar mijn waarneming gaat dat gebeuren. Er komt een Europese richtlijn die verdergaande eisen stelt aan bijvoorbeeld de duurzaamheid, de mensenrechten, etc. Die richtlijn is in discussie. Ik neem aan dat de Minister van V&J de Kamer daarover heeft geïnformeerd en blijft informeren. Ik zal nog controleren of de Kamer daarover geïnformeerd is. Zo niet, dan kan de Minister van V en J de Kamer een brief sturen over de stand van zaken op dat punt. Ik zou niet willen dat wij banken voorschrijven dat ze in bepaalde zaken niet mogen investeren. De heer Koolmees heeft dat ook niet gezegd, maar dat is in eerdere debatten wel genoemd. Ik heb weleens verzoeken gehad om staatsbanken te verbieden hierin of daarin te investeren. Zo lang het om legale activiteiten gaat, zal ik daar niet in interveniëren.

De heer **Nijboer** (PvdA): Ik had nog gevraagd of de vitale publieke functie van banken in de nieuwe regels voldoende afscheidbaar is en of dat dat wordt geborgd. Ik heb daar een pleidooi voor gehouden. Of ik heb niet goed opgelet, maar dat kan bijna niet, of ik heb nog geen antwoord gehad.

Minister **Dijsselbloem**: Ik dacht dat ik dat had meegenomen toen we het hadden over het scheiden en de trits Liikanen, Volcker, Vickers en Barnier. Daar speelt het een rol. Het speelt ook zeker een rol in het proces dat al gaande is tussen DNB en de Nederlandse banken om te komen tot afwikkelplannen, want daar moet primair dit type nutsfunctie veilig worden gesteld: de betaalfuncties en de toegankelijkheid van rekeningen van rekeninghouders. Tenzij ik de vraag van de heer Nijboer anders moet begrijpen, denk ik dat dit het antwoord is.

De heer **Nijboer** (PvdA): Kortom, het wordt geregeld.

Minister **Dijsselbloem**: Het wordt geregeld. Het is in beide trajecten het doel. We doen het om de nutsfuncties veilig te stellen. We moeten ze kunnen afscheiden om ze te beschermen tegen meer risicovolle activiteiten.

De heer **Klaver** (GroenLinks): Ik kom nog even terug op het maatschappelijk statuut. Ik had zojuist even de vergadering verlaten vanwege een andere verplichting. Ik denk dat het niet goed is als de sector alleen maar met zichzelf bezig is. Ik denk dat het goed is als de banken in verbinding staan met de samenleving, bijvoorbeeld met ngo's en andere bedrijfstakken. Ik hoor terug dat dat veel te weinig gebeurt. De bankensector trekt zich helemaal terug op het eigen terrein en gaat de dialoog niet aan. Ziet de Minister mogelijkheden om die dialoog te bevorderen? We hechten allemaal waarde aan dat maatschappelijk statuut, maar straks stelt het allemaal niets voor omdat ze het helemaal zelf hebben bedacht.

Minister **Dijsselbloem**: Misschien heeft de heer Klaver dat deel van mijn betoog gemist. Ik hecht waarde aan het maatschappelijk statuut, omdat het voor de sector een manier is om zelf uit te drukken welke lessen men heeft geleerd uit de enorme financiële crisis. De waarde neemt toe, naarmate men meer zelf het initiatief neemt. Ik wil daar niet in interveniëren. Het punt van de heer Klaver is dat de banken zich niet terug moeten trekken in een zaaltje, maar dat het echt een maatschappelijk statuut moet zijn. Ik denk ook dat de NVB en de banken meeluisteren op dit moment. Ik denk daarom dat het volstaat dat wij deze gedachtewisseling hebben. Natuurlijk zou dat niet de goede benadering zijn. Ik kan me ook niet voorstellen dat NVB het maatschappelijk statuut zo zal ontwikkelen. Het is ook in hun belang om daar met zo veel mogelijk – ik probeer het Engelse woord te vermijden – belanghebbenden en maatschappelijke

partners over spreken; juist om het betekenis te geven. Naast de uitkomst, zit een deel van de waarde van dit soort dingen in de wijze waarop het tot stand komt. Als banken dat goed doen, dan is de helft van de slag al gewonnen qua vertrouwen terugwinnen. Daarmee geven banken de boodschap af dat zij lering hebben getrokken uit deze crisis en dat zij vanaf dit moment anders werken.

De heer **Klaver** (GroenLinks): Ik zie dit als een oproep van de Minister aan de bankensector die nu meeluistert, om de luiken open te zetten en de oren te openen voor de inbreng van onder andere de ngo's en alle andere maatschappelijke organisaties om zo samen te werken aan de bouw van zo'n maatschappelijk statuut.

De **voorzitter**: Hiermee kunnen we de eerste termijn afsluiten. De tweede termijn zal plenair worden geagendeerd, maar dat duurt nog een paar weken. In de tussentijd krijgen we nog een beetje informatie. Ik bedank de Minister, zijn medewerkers, de geachte afgevaardigden en de mensen in de zaal.

Sluiting 16.40 uur.